

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA ROMANISTIKU

DIPLOMSKI STUDIJ PORTUGALSKOG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI

Petra Pajnić

**Prijevod pripovijetke *O Defunto* Eça de Queiroza i
analiza prevoditeljskih postupaka**

Diplomski rad

Mentorica: Dr.sc. Daliborka Sarić

Zagreb, rujan 2016.

Índice

Tradução do conto <i>O Defunto</i>	4
Introdução	30
Definição de tradução	30
Nível lexical	33
1. Falsos cognatos	33
2. Lacunas lexicais	34
3. Elementos culturais	37
a) Definição do elemento (tradução descritiva)	38
b) Empréstimo linguístico	39
c) Substituição com o elemento mais próximo na língua de chegada	40
Nível gramatical	42
1. Transposição	42
2. Tempos verbais	44
Nível fonológico	50
1. Tradução dos nomes próprios	50
2. Topónimos	51
Tradução interpretativa	53
Estilo do autor	55
1. Adjectivos	55
2. Advérbio de modo	56
3. Outras figuras de estilo	58
Conclusão	61
Referências bibliográficas	62

Tradução do conto
***O Defunto* de Eça de Queiroz**

Pokojnik

I

Godine 1474., koja obilovaše božanskim milostima za sav kršćanski puk, u vrijeme kada Kastiljom vladaše kralj Henrique IV., doseli se u grad Segóviju, u kojem je naslijedio kuću i vrt, mladi vitez vrlo čistog roda i uglađene vanjšine imena Don Rui de Cardenas.

Kuća, koju mu u nasljeđe ostavi njegov ujak, arhiđakon i učitelj kanonskog prava, ležalaše u tihoj sjeni crkve Naše Gospe od Stupa, a nasuprot nje, na drugoj strani crkvenog trga, na kojem tri grlića vode jedne stare česme pjevahu svoju pjesmu, stajalaše tamna i rešetkama ogradena palača Don Alonsa de Lare¹, plemića velikog bogatstva i mrke čudi, koji, već u zreloj dobi, sav prosijed, oženi mladu djevojku na glasu diljem Kastilje po svojoj bijeloj puti, kosi boje žarkog sunca i vrata kao u kraljevske čaplje. Don Rui imao je od rođenja za kumu upravo Našu Gospu od Stupa, kojoj uvijek ostade odan i vjeran sluga, iako, budući da bijaše hrabre i uzavrele krvi, uživao je u oružju, lovu, galantnim večernjim zabavama, te ponekad čak i u pokojnoj bučnoj noći provedenoj u krčmi uz kocku i pehare vina. Ljubav i ugodna blizina svetog mjesta navedoše ga da od svojeg dolaska u Segóviju usvoji pobožan običaj pohoda svoje božanske kume svakog jutra u vrijeme prime² i moljenja blagoslova i milosti trima Zdravomarijama.

U sumrak, čak i nakon napornog trčanja poljima i planinama s psima zečarima ili sokolom, ne bi propustio otići na vesperu³ i nježno šaputati molitvu Zdravo Kraljice.⁴

I svake bi nedjelje kupio na trgu ispred crkve od jedne maurske cvjećarice stručak narcisa, karanfila ili jednostavnih ruža, koje bi onda, s nježnošću i galantnom pažnjom, razasuo ispred Gospinog oltara.

Ovu štovanu crkvu Gospe od Stupa pohodila bi svake nedjelje također Dona Leonor, glasovita i lijepa žena gospodina de Lare, u pratnji namrgođene služavke, očiju otvorenijih i oštrijih od sovinih, te dvaju snažnih lakaja koji bi išli uz nju i čuvali je poput kula. Don Alonso bijaše tako ljubomoran da bi samo po strogoj naredbi svojeg ispovjednika, te zbog straha da ne uvrijedi Gospu, svoju susjedu, dozvolio taj letimičan posjet, dok bi on pohlepno, kroz rebrenice

¹ De Lara je od kraja 11. do sredine 14. stoljeća bila jedna od pet najvažnijih plemićkih obitelji u Kraljevini Kastilja. Stekli su brojne posjede u Kastilji, Leonu, Andaluziji i Galiciji te imali znatan politički utjecaj u kraljevini. Nosili su titulu *Grandes de España*.

² U časoslovu druga od 7 kanonskih ura koja pada u zoru (redom: matina/matutin, prima, tertia, sexta, nona, vespera i completaria).

³ U časoslovu šesta od 7 kanonskih ura, koja pada poslijepodne ili predvečer.

⁴ *Lat.* Salve Regina.

prozora, budno motrio svaki njihov korak i zadržavanje. Sve spore dane sporoga tjedna Dona Leonor provodila bi zatvorena u rešetkama ograđenom dvorcu od crnog granita. Sve što imao za razonodu i predah, čak i za ljetnih vrućina, bijaše dno zeleno-crnog vrta, opasanog tako visokom zidovima, da bi se tu i tamo nazirao tek vrh pokojeg tužnog čempresa. No taj kratkotrajan posjet Našoj Gospi od Stupa bijaše dovoljan da se Don Rui ludo u nju zaljubi, tog svibanjskog jutra kad je vidje kako kleči pred oltarom, obasjana zrakom sunca, okrunjena svojom zlatnom kosom, spustivši duge trepavice na brevijar⁵, držeći krunicu među tanašnim prstima, tanahna ona sva, meka i bijela, bjeline ljiljanovog cvata u sjeni. Izgledaše još bjelja odjevena u crnu čipku i crni saten koji se lomio oko njenog gracioznog tijela u krutim naborima, preko kamenih ploča kapele, starih kamenih ploča grobova. Kada nakon nekoliko trenutaka zbunjenosti i slatke očaranosti kleknu, bijaše to manje zbog Djevice od Stupa, njegove božanske kume, a više zbog ove smrtnice, čiji mu ime i život ne bijahu znani, ali za koju bi dao i život i ime, samo kada bi se ona predala za tako nedostatnu cijenu. Potiho moleći, u nezahvalnoj žurbi, tri Zdravomarije kojima bi svako jutro pozdravljao Mariju, dohvati svoj šešir, spusti se polako niz zvonki brod crkve i zaustavi kod portala, čekajući je među gubavim prosjacima koji sa sebe trijebljahu buhe na suncu. No kada je nakon nekog vremena, dok Don Rui osjećaše kako mu srce neuobičajeno brzo lupa prepuno tjeskobe i straha, Dona Leonor prošla pokraj njega i zaustavila se kako bi namočila prste u mramornoj kamenici sa svetom vodom, njezine oči, sramežljive ili nemarne, ne podigoše se prema njemu ispod spuštenog vela. U pratnji služavke široko otvorenih očiju priljubljene uz njezinu haljinu te između dvaju lakaja, kao između dviju kula, prijeđe polako preko crkvenog trga, kamen po kamen, uživajući zasigurno, baš poput kakve zatvorenice, nesputan zrak i slobodno sunce koji preplavljivahu trg. Kako se samo Don Rui iznenadi kada je unišla među sjenovite arkade, masivnih stupova, na kojima počivaše palača, i nestade iza uskih željeznih vrata. Bijaše to, dakle, znamenita Dona Leonor, lijepa i plemenita gospođa de Lara...

I tako započe sedam otegnutih dana, koje je on provodio sjedeći na kamenoj klupici prozora, promatrajući ta crna željezna vrata kao da su sama vrata raja i kao da bi kroz njih svakog trenutka trebao izići anđeo da nagovijesti blaženstvo. Napokon je stigla i ta spora nedjelja i dok je koračao preko trga, na početak prime, uz odjekivanje crkvenih zvona, noseći u ruci stručak žutih karanfila za svoju božansku kumu, naiđe na Donu Leonor, koja je izišla između stupova tamnih arkada, bijela, nježna i zamišljena, baš kao mjesec između oblaka.

⁵ *Franc.* livre d'heures, *lat.* horae, *hrv.* horarij, časoslov, brevijar, Knjiga sati - službena crkvena knjiga u kojoj se nalaze molitveni tekstovi i čitanja za sve dane u godini i za sve sate u danu.

Karanfili mu skoro ispadoše iz ruku u tom slasnom zanosu u kojem mu se prsa nadimahu snažnije od mora, a cijela mu duša zatrepta u vrtlogu pogleda kojim je proždiraše. I ona podignu oči prema Don Ruiju, ali oči mirne, oči spokojne, u kojima niti ne iskraše znatiželja niti se naziraše svijest da su razmijenile pogled s njegovim očima, tako rasplamsanima i pocrnjenima od žudnje. Mladi vitez ne uđe u crkvu zbog pobožnog straha da svojoj božanskoj kumi neće pokloniti pažnju koju bi mu svu zasigurno ukrala ona, koja, iako bijaše samo ljudsko biće, već postade vladarica i božica njegovog srca.

Požudno je iščekivaše pred vratima, među prosjacima, sušeći pritom karanfile žarom svojih drhtavih ruku i razmišljajući kako se moljenje krunice oduljilo. Kada Dona Leonor krenu niz brod crkve, on u svojoj duši već osjeti nježno šuštanje teške svile koju je vukla po kamenim pločama crkve. Bijela gospa prođe pored njega – i isti odsutan pogled, nepažljiv i miran, koji je bila usmjerila prema prosjacima i trgu crkve, kliznu i na njega, ili zato što ne razumje zašto je taj mladić naglo problijedio, ili zato što ga ne razlikovaše od stvari i oblika prema kojima bijaše ravnodušna.

Don Rui se udalji uz dubok uzdah te u svojoj sobi pred sliku Djevice pobožno stavi cvijeće koje joj ne prinese u crkvi na njezin oltar. Sav njegov život postade jedna duga jadikovka zbog hladnoće i okrutnosti te žene, jedine među ženama koja zarobi i uozbilji njegovo nestalno i lutalačko srce. U nadi, za koju jasno slućaše da je samo zabluda, poče kružiti oko visokih zidova vrta - ili pak zagrnut plaštem, s ramenom naslonjenim na zid, stajati na mjestu duge sate i promatrati rebrenice prozora, crne i debele poput zatvorskih. No zidovi se ne urušiše, niti kroz rebrenice prozora doprije barem najmanji traćak svjetlosti koji bi mu ulio nadu. Cijeli dvorac nalikovaše grobnici u kojoj je počivala ta bešćutnica, a iza hladnog kamenja nalazile su se i hladne grudi. Kako bi olakšao dušu, pisao bi, s pobožnom pažnjom, u noćima probdjevenima nad pergamentom, pjesme tužaljke koje mu naposljetku ipak ne bi uspokojile dušu. Pred oltarom Naše Gospe od Stupa, na istim kamenim pločama gdje je vidje kako kleći, položio bi i on svoja koljena i ostao, ne izgovarajući molitvu, u gorko-slatkom previranju, nadajući se da će njegovo srce umiriti i utješiti Ona koja svemu donosi utjehu i umirenje. No svaki put bi ustao još nesretniji, osjećajući tek hladne i krute kamene ploče na kojima klećaaše. Činilo mu se da je ćitav svijet sastavljen od krutosti i hladnoće.

Na druga vedra nedjeljna jutra susretao bi Donu Leonor, no njezine oći uvijek bi ostajale nemarne i naizgled odsutne. Kada bi im se pogledi pak sreli, njezine bi oći bile tako ravnodušne i lišene svake emocije da bi ih Don Rui radije vidio uvrijećene i plameteće od bijesa ili oholo odvraćene u ponosnom preziru. Zasigurno ga Dona Leonor već poznavaaše - no baš kao što

poznavale i maursku cvjećaricu šćućurenu ispred svoje košare pokraj česme ili siromahe koji sa sebe trijebljahu buhe na suncu ispred portala crkve Naše Gospe od Stupa. Don Rui više ni ne mogao misliti da je beščutna i hladna. Bijaše tek nedokučivo daleka, poput zvijezde koja u visinama kruži i sjaji, bez saznanja da je dolje, u svijetu koji ona ne primjećuje, oči na koje ne pomišlja promatraju, obožavaju i predaju joj vlast nad svojom sudbinom i srećom.

Stoga Don Rui zaključio: „Ona ne želi, ja ne mogu. Bio je to san koji je završio i neka nas Naša Gospa oboje ima u svojoj milosti!“.

Budući da bijaše vitez iznimne diskrecije i kako uvidje da je nepokolebljiva u svojoj ravnodušnosti, više je nije tražio, niti podizao oči prema rebrenicama prozora, čak niti ulazio u crkvu Naše Gospe od Stupa kada bi, slučajno, s portala crkve, opazio kako kleči nagnuvši svoju dražesnu zlatnu glavu nad brevijar.

II

Stara služavka, očiju otvorenijih i oštrijih od sovinih, ne oklijevala ispričati gospodinu de Lari kako jedan odvažan mladić pristale vanjštine, novi stanar u staroj kući arhidakona, stalno prolazi preko trga i čeka ispred crkve ne bi li pogledom očitovao ljubav gospođi Doni Leonor. No ljubomorni plemić ga je već uočio dok je poput sokola sa svojeg prozora potajno motrio otmjenu gospu kako korača prema crkvi te promatrao kretnje, zastajkivanja i iskreće poglede toga galantnog mladića i čupao bradu od bijesa. Otada njegova najveća briga uistinu postade mržnja prema Don Ruiju, bestidnom kanonikovom nećaku koji se usudi usmjeriti svoju nisku žudnju prema uzvišenoj gospođi de Lara. Otada ga uz pomoć svojeg sluga neprekidno uhođale i znaše kamo je odlazio i gdje je ostajao, prijatelje s kojima je išao u lov i zabavljao se, čak i osobe koje su mu krojile dublete⁶ i laštile mač, ili riječju, poznavale svaki sat njegovog života. Još nespokojnije nadzirale Donu Leonor, svaki njezin pokret, najmanje promjene raspoloženja, šutnje i razgovore sa služavkama, opuštanje pri izradi veza, način na koji je sjetno razmišljala ispod drveća u vrtu, njezino držanje i boju lica kada bi se vraćala iz crkve... No Dona Leonor pokazivala takav nepokolebljiv spokoj i mirnoću srca da čak niti najmaštovitija ljubomora ne bi mogla pronaći mrlju na toj snježnobijeloj čednosti. Gnjev Don Alonsa okrenu

⁶ Muški odjevni predmet u srednjem vijeku (cca. 14 st.), kratak kaputić s gumbima na prednjoj strani koji je obično dosezao do kukova.

se tada dvostruko gorče prema kanonikovom nećaku jer se usudio žudjeti za njezinom čistoćom, njezinom kosom boje žarkog sunca, njezinim vratom kao u kraljevske čaplje, koji pripadahu samo njemu i pružahu mu veličanstveni užitek života. I kada bi šetao kroz mračnu galeriju dvorca, zvonku i nadsvođenu, umotan u svoj ogrtač obrubljen krznom, uperivši vrh sive brade prema naprijed, čupave kose nakostriješene prema unatrag i stisnutih šaka, uvijek bi preživakivao istu žuč:

Ogriješio se o njezinu krepost, ogriješio se o moju čast... Snosi dvije krivnje i zaslužuje dvije smrti!

No bijes ustupi mjesto strahu kada uvidje da Don Rui više ne iščekuje Donu Leonor na trgu crkve, niti zaljubljeno kruži oko zidova palače, niti ulazi u crkvu kada ona nedjeljom unutra moli, te kako se drži podalje od nje u toj mjeri da jednog jutra dok stajaše sasvim blizu arkada i nesumnjivo ču škripanje i otvaranje vrata kroz koja će se gospa pojaviti, ostade okrenutih leđa, nepomičan, smijući se zajedno s jednim debljim vitezom koji mu čitaše neki pergament. Tako dobro hinjena ravnodušnost služaše zasigurno samo tome (mislio je Don Alonso) da prikrije neku veoma nepriličnu nakanu! Kakvu spletku snovaše taj prepredeni varalica? U grubom plemiću sve poraste – ljubomora, mržnja, oprez, gorčina zbog vlastite sive i ružne dobi. U spokoju Done Leonor vidje tek varku i hinjenje pa joj smjesta zabrani posjete Našoj Gospi od Stupa.

Jutrima namijenjenima molitvi trčao bi u crkvu kako bi izmolio kronicu i prenio isprike Done Leonor – „*jer ne može doći* (šaptaše pogrbljen pred oltarom) *iz razloga koji su Vam znani, prečista Djevice!*“. Potom bi pažljivo pregledao i učvrstio sve crne zasune na vratima svojeg dvorca.

Noću bi u mrak ograđenog vrta puštao dva mastifa.

Uz uzglavlje prostranog kreveta, pokraj stola na kojem bijahu položeni svjetiljka, relikvijar i čaša s vrućim vinom s cimetom i klinčićima kako bi povratio snagu, uvijek se sjajio dugačak mač isukan iz korica. Međutim, uza svu tu predostrožnost i dalje jedva da je spavao te bi se svakog časa u strahu podizao među dubokim jastucima, zgrabio Donu Leonor grubim i pohlepnim rukama te joj gnječio vrat, siktajući pritom užasnut potihom: „Reci da želiš samo mene!“. Kasnije, u osvit dana, smjestio bi se na neko povišeno mjesto, poput sokola, i potajice vrebao prozore Don Ruija. No više ga ne viđaše niti na vratima crkve u vrijeme mise niti kako se na konju vraća iz lova uz zvuk zvona koje pozivaše na Zdravomariju.

Opazivši da ne pohodi uobičajena mjesta i ne ide u redovne šetnje, obuze ga strah da je vitez ipak uspio osvojiti srce Done Leonor.

Najzad, jedne noći, nakon dugog prešetavanja po kamenim pločama galerije, prevrćući pritom nijemo u mislima sumnju i mržnju, zagrmje i naredi nadstojniku da se priprave zavežljaji i jahaće životinje. Rano u zoru otputovat će s gospodom Donom Leonor na svoj posjed u mjestu Cabril udaljenom dvije lige⁷ od Segóvije! No polazak ipak ne bijaše u zoru, poput bijega kakvog škrcra koji negdje daleko želi sakriti svoje blago - već izveden svečano i s odugovlačenjem. Nosiljka stajaše ispred arkada duge sate, otvorenih zastora, dok je konjušar po crkvenom trgu šetao bijelu plemićevu mulu s maurskom podsedlicom, a na dvorišnoj strani čekaše krdo mužjaka mule, natovarenih sanducima, privezanih za alke, koji, ispod sunca i muha, probudiše zanimanje cijele uličice zveckanjem svojih praporaca. Tako Don Rui dozna za putovanje gospodina de Lare – a s njime i čitav grad.

Bijaše to veliko zadovoljstvo za Donu Leonor kojoj se sviđaše Cabril, njegovi bujni voćnjaci, vrtovi na koje gledahu prozori njezinih svijetlih odaja, široki i bez rebrenica: tu barem imaše mnogo zraka, puno sunca, vrtne gredice za zalijevanje, krletku za ptice i stazice s lovorom ili tisom tako duge da se doimahu poput slobode. Nadaše se i da će nakon toga priroda ublažiti brige zbog kojih njezin muž u posljednje vrijeme postade tako namršten i šutljiv. No te se nade ne ispuniše jer se i nakon tjedan dana lice Don Alonsa još ne razvedri – i bijaše jasno da niti svježina drveća, niti žuborenje vode koja je tekla, niti mirisi razasuti ružičnjacima u cvatu ne mogahu umiriti takav gorak i dubok nespokoj. Baš kao u zvonkoj i nadsvođenoj galeriji dvorca u Segóviji, neumorno bi šetao, umotan u svoj ogrtač, uperivši vrh brade prema naprijed, čupave kose nakostriješene prema unatrag, otvorivši tiho usta i pokazavši zube, kao da smišlja kakve podlosti i već unaprijed uživa u njihovom oporom okusu. Zanimaše se jedino za slugu koji je po njegovoj naredbi stalno jahao između Segóvije i Cabrila te kojeg ponekad čekaše na početku sela, pokraj velikoga kamenog križa, pozorno ga slušajući dok bi silazio s konja, još zadihan, te mu prenosio užurbane novosti.

Jedne noći dok Dona Leonor u svojoj sobi moljaše krunicu sa služavkama uz svijetlost velike voštane svijeće, uđe u sobu veoma polako gospodin de Lara, noseći u ruci list pergamenta i pero namočeno u koštanu tintarnicu. Grubom gestom otpravi služavke, koje ga se bojahu kao vuka, i, gurnuvši stolčić do stola, okrenu prema Doni Leonor lice s namještenim izrazom mirnoće i ljubaznosti, kao da dolazi zatražiti nešto sasvim prirodno i jednostavno:

⁷ *Engl. league, franc. lieue* - stara jedinica za duljinu koja odgovara današnjoj dužini od 5 kilometara.

- Gospo, želim da mi napišete jedno pismo koje mi je veoma važno...

Bijaše tako naviknuta na pokornost da se, bez ikakve primjedbe ili znatiželje, objesivši samo na prečku kreveta krunicu koju moljaše, namjesti na stolčić, i njezini tanki prsti, s mnogo revnosti, kako bi slova bila uredna i jasna, zapisaše prvi kratki redak koji gospodin de Lara kaza u pero: „Moj vitezu...“. No kada on veoma gorko izgovori drugi i duži redak, Dona Leonor ispusti pero, kao da ju je ono opeklo, i, uzmaknuvši se od stola, viknu u očaju:

- Gospodine, zašto je potrebno da napišem stvari tako lažne?

U žestokom naletu bijesa gospodin de Lara izvučе iz pojasa bodež i zamahnu njime pored njezinog lica, potihom režeći:

- Ili ćete napisati što Vam naređujem i što želim ili ću Vam, tako mi Boga, probosti srce!...

Bljeđa od voska svijeće koja ih obasjavaše, njezino meso užasnuto podrhtavaše pred sjajnom željeznom oštricom te u krajnjem strahu koji je pristajao na sve, Dona Leonor procijedi:

- U ime Marijino, nemojte mi nauditi! Nemojte se ljutiti, gospodine, jer ja živim za to da Vam se pokoravam i služim. Zapovjedite mi sada što da napišem.

Tada, stisnuvši šake o rub stola kamo je odložio bodež, gnječeći krhku i nesretnu ženu pod svojim tvrdim plamtećim pogledom, gospodin de Lara kazivaše u pero, ili bolje rečeno grubo bacaše hrapavim glasom, dio po dio, sadržaj pisma u kojem stajaše, nakon što je bilo dovršeno i napisano nesigurnim i drhtavim slovima, sljedeće: „Moj vitezu, veoma ste slabo razumjeli i veoma slabo uzvratili moju ljubav, koju Vam u Segóviji nikada nisam mogla jasno pokazati... Sada sam ovdje u Cabrilu i žudim od želje da Vas vidim te ako je Vaša želja jednaka mojoj, možete je lako provesti u djelo jer se moj muž trenutno nalazi na drugom posjedu pa je ovo u Cabrilu lako dostupno i otvoreno. Dodite noćas, uđite kroz vrtna vrata uz stazu, prođite pored zdenca i produžite sve do terase. Tamo ćete naći ljestve naslonjene na prozor moje sobe, gdje će Vas slatko ugostiti ona koja Vas nestrpljivo iščekuje...“

- Sada, gospo, napišite ispod svoje ime jer je to osobito važno!

Dona Leonor zapisa polako svoje ime, crvena kao da je svlače pred mnoštvom.

- I sada – naredi muž tiše stisnuvši zube – naslovite ga na Don Ruija de Cardenasa!

Gospa se osmjeli i podignu oči začuđena tim nepoznatim imenom.

- Napišite! Don Ruiju de Cardenasu! – viknu smrknuti čovjek.

I ona naslovi to nečasno pismo na Don Ruija de Cardenasa.

Don Alonso metnu pergament za pojas uz bodež koji zatače u korice i iziđe u tišini, podignute brade, prigušujući zvuk svojih koraka na kamenim pločama hodnika.

Ona ostade sjediti na stolčiću, umornih ruku položenih na krilo, u neizmjernom strahu, pogleda izgubljenog u tami tihe noći. Smrt joj se činjaše manje mračnom od ove mračne avanture u koju bijaše uvučena i na koju bijaše prisiljena! Tko bijaše taj Don Rui de Cardenas, čije ime nikada prije ne ču i koji nikada ne prođe kroz njezin život, tako miran i siromašan uspomenama i muškarcima. No on je zasigurno poznašao, već negdje susrete, slijedaše barem očima jer samo tako bijaše prirodno i objašnjivo dobiti od nje pismo tako strasno i obećavajuće...

Tako se jedan muškarac, mlad i zasigurno plemenitog roda, možda i pristale vanjštine, iznenadno uplete u njezinu sudbinu, nošen rukom njezinog supruga. Štoviše, taj muškarac je tako intimno prodro u njezin život te su ga, ne shvativši ni razloge, noćas već čekala otvorena vrata njezinog vrta, a na prozor bile naslonjene ljestve kako bi po noći mogao unići! I bijaše upravo njezin muž taj koji je tako zagonetno širom otvorio vrata i tako zagonetno podigao ljestve... Zašto?

Utom Dona Leonor odjednom shvati istinu, tu sramotnu istinu, koja joj iz grudi istrgnu zaprepašten i jedva prigušen krik. Bijaše to zamka! Gospodin de Lara namamit će u Cabril tog Don Ruija ovim velikodušnim obećanjem kako bi ga dohvatio i zasigurno ubio, bespomoćnog i samog! A ona, njezina ljubav i njezino tijelo bijahu obećanje pred kojim će zasjati zavedene oči nesretnog mladića. Tako njezin muž korišćaše njezinu ljepotu i njezinu postelju kao zlatnu mrežu u koju se trebaše uloviti taj lakomislen plijen! Mogaše li uvreda biti veća? I koje li nerazboritosti! Taj Don Rui de Cardenas vrlo lako mogaše posumnjati i ne prihvatiti tako otvoreni ljubavni poziv te kasnije pokazivati čitavoj Segóviji, kroz smijeh i likovanje, pismo u kojem mu svoju postelju i svoje tijelo nuđaše žena Alonsa de Lare! Ali ne! Nesretni mladić će zasigurno pohrliti u Cabril – i umrijeti, kukavno umrijeti u crnoj tišini noći, bez svećenika, bez sakramenata, duše ispunjene grijehom ljubavi! Umrijet će, zasigurno - jer nikada gospodin de Lara ne bi dopustio za živi muškarac koji primi takvo pismo. Sada će taj mladić umrijeti zbog ljubavi prema njoj, zbog ljubavi koja mu nikada ne donije kakvu nasladu, ali će mu sada donijeti smrt. Zasigurno zbog ljubavi prema njoj jer takva mržnja gospodina de Lare, mržnja koja se hranjaše nevjerom i podlošću, mogaše nastati samo iz ljubomore koja mu je zamračila sve

njegove dužnosti kao viteza i kršćanina. Nesumnjivo je zamijetio poglede, korake, namjere toga Don Ruija, neopreznog zbog tolike zaljubljenosti.

Ali kako? Kada? Nejasno se sjećao mladića koji je jedne nedjelje prošao pored nje na trgu i čekao je ispred vrata crkve, držeći u ruci stručak karanfila... Možda je on taj? Činio se plemenitog roda i bijaše veoma blijed, velikih crnih i vreljih očiju. Prošla je pored njega - a nije ni znala... Karanfili koje je držao u ruci bijahu crveni i žuti... Kome ih je nosio? Ah! Kada bi ga samo mogla upozoriti, rano, u zoru!

Ali kako, kada u Cabrilu ne bijaše sluge ili služavke kojima bi mogla vjerovati? No pustiti da surovi mač izdajnički probode to srce koje je ispunila ona, koje je kucalo za nju, koje se nadalo njoj!

Oh, mahnite li i strastvene žurbe Don Ruija iz Segóvije u Cabril zbog obećanja o čarobnom vrtu otvorenom samo za njega i ljestvi naslonjenih na prozor u tišini i zaštiti noći! Bi li gospodin de Lara uistinu naredio da se naslone ljestve na njezin prozor? Zasigurno da, kako bi lakše mogli ubiti jadnog, dragog i nevinog mladića dok se bude penjao, nesigurnih koraka po krhkim prečkama ljestvi, zaokupljenih ruku i mača gurnutog u korice... I tako će noćas prozor nasuprot njezinog kreveta biti otvoren, a ljestve naslonjene na prozor čekat će jednog muškarca! Pritajen u tami sobe, njezin će muž zacijelo ubiti ovoga čovjeka...

No što ako gospodin de Lara bude čekao tog Don Ruija de Cardenasu izvan zidina imanja i surovo ga napao na nekom puteljku te se pokaže manje vještim ili manje snažnim kada ukrste oružja pa padne proboden, a da Don Rui de Cardenas ne sazna koga je ubio? A ona će u svojoj sobi u neznanju čekati, vrata otvorenih i ljestava podignutih, kada se taj muškarac pojavi na prozoru u mekoj sjeni mlake noći, a muž koji bi je trebao braniti mrtav leži na kraju kakvog puteljka... Što da učini, Djevice Marijo! Dakako da će ponosito odbiti smionog mladića. No kakvi li će biti njegovo iznenađenje i ljutnja zbog izigrane žudnje! „Vi ste me pozvali, gospo!“ I nosit će iznad srca njezino pismo, s njezinim imenom, koje napisa njena ruka. Kako da mu objasni zasjedu i prevaru? Bila bi to duga priča u toj tišini i samoći noći dok bi je njegove oči, vlažne i crne, molećivo preklinjale i probadale... Jadna ona ako gospodin de Lara umre i ostavi je samu i nezaštićenu u toj golemoj otvorenoj kući! No jadna li i ako taj mladić kojeg pozva, koji je voljaše i koji zbog ljubavi prema njoj trčeći dođe ushićen, naiđe na smrt na mjestu svoje nade, koje bijaše mjesto njegovog grijeha te umrijevši u tom grijehu klizne u vječno beznađe... Imaše tek dvadeset pet godina, ako on bijaše taj koji joj ostade u sjećanju, blijed, tako naočit, s dubletom od purpurnog baršuna i stručkom karanfila u ruci pred vratima crkve u Segóviji...

Dvije suze kanuše iz umornih očiju Done Leonor. Savivši koljena, usmjeri svu svoju dušu prema nebu, gdje se mjesec već počeo uzdizati i prošapta u neizmjerljivoj boli i vjeri:

- Oh, Sveta Djevice od Stupa, moja Gospo, bdij nad nama dvoma, bdij nad nama svima!

III

U vruće sate Don Rui uđe u svjež *patio*⁸ svoje kuće, kada s kamene klupe u hladu ustade neki mladi seljak, izvadi iz svoje kese pismo i dade ga Don Ruiju šapćući:

- Gospodine, brzo pročitajte pismo jer se moram vratiti u Cabril onome koji me je poslao...

Don Rui otvori pergament i u zanesenosti koja ga obuze, lupi s njim o prsa, kao da ga želi zagurati u svoje srce...

Mladi seljak zabrinuto navaljivaše:

- Požurite se, gospodine, požurite! Ne morate niti odgovoriti. Samo mi dajte neki znak kao dokaz da sam Vam donio poruku...

Veoma blijed, Don Rui izvuče jednu rukavicu izvezenu svilenim koncem koju potom mladi seljak smota i skri u svoju kesu. Već stade na vrhove svojih laganih platnenih sandala u namjeri da krene, kada ga Don Rui znakom zaustavi:

- Slušaj, kojim putem ti ideš u Cabril?
- Najkraćim i najsamotnijim, kamo samo odvažni kroče, preko Brežuljka obješenika.
- U redu.

Don Rui se uspe kamenim stubama i u svojim odajama, s još nataknutim šeširom, ponovo pročitao uz rebrenice prozora taj divni pergament u kojem ga Dona Leonor pozivaše da noćas dođe u njezinu sobu i u kojem mu obećavaše cijelo svoje biće. I ne začudi ga taj poziv nakon njene tako ustrajne i nepokolebljive ravnodušnosti. Najednom shvati da u njoj plamti ljubav veoma dovitljiva baš stoga što bijaše veoma jaka, ljubav koja se s velikom strpljivošću skrivaše pred preprekama i opasnostima te potihom pripremaše trenutak svojeg ostvarenja, još bolja i slađa

⁸ Dvorišni prostor unutar stambene kuće u Španjolskoj.

jer bijaše tako pomno pripremana. Oduvijek ga voljaše, još dakle od blaženog jutra u kojem se njihove oči sretoše kod portala crkve Naše Gospe od Stupa. Dok on kružaše oko zidova vrta i proklinjaše njezinu hladnoću, koja mu se činjaše hladnijom od hladnih zidova, ona mu već pokloni svoju dušu, te ustrajna, s izrazom ljupke oštroumnosti, potiskujući i najmanji uzdah, uspavljajući sumnju, pripremaše blistavu noć u kojoj će mu predati i svoje tijelo.

Takva ustrajnost, tako pronicljivo razumijevanje ljubavnih pitanja, učiniše je još ljepšom i poželjnijom u njegovim očima.

S kojim nestrpljenjem sada pogledavaše sunce koje je to popodne tako polako zalazilo za planine! U svojoj sobi, sa spuštenim rebrenicama prozora, kako bi se bolje usredotočio na svoju sreću, ispunjen ljubavlju neumorno pripremaše sve za trijumfalno putovanje - finu odjeću, finu čipku, dublet od crnog baršuna i mirisna ulja. Dvaput ode u konjušnicu kako bi provjerio je li konj dobro potkovan i dovoljno odmoran. Na drvenom podu dvaput za probu savi oštricu mača koji će nositi za pojasom. No njegova najveća briga bijahu cesta za Cabril, iako je dobro poznašao, selo načičkano oko franjevačkog samostana, stari rimski most sa svojom Kalvarijom i duga staza koja vođaše do posjeda gospodina de Lare. Još zimus je tamo prolazio kada je s dvojicom prijatelja iz Astorge⁹ pošao u lov u planine te naišao na kulu dvorca obitelji de Lara i pomislio: „U toj je kuli moja nezahvalnica!“ Kako li se prevario! Noći sada bijahu obasjane mjesečinom i on će potihom izaći iz Segóvije kroz Vrata svetog Mavra¹⁰. Tek kratak galop i već će biti kod Brežuljka obješenika. Dobro mu bijaše poznat taj brežuljak, to mjesto tuge i jeze, sa svoja četiri kamena stupa na koje se vješalo zločince, čija bi tijela potom tamo ostajala njišući se na snažnom vjetru, sasušena od sunca dok užad ne bi istrunula i kosti pale, bijele i bez mesa koje je prethodno poključao gavranov kljun. Iza brežuljka nalažao se Jezerce góspa. Posljednji put kada je tu prošao bijaše blagdan svetog Mateja apostola, kada *corregedor*¹¹ i bratovštine milosrđa i mira u procesiji pođoše izvršiti sveti ukop kostiju palih na crnu zemlju, a s kojih ptice već poskidaše svo meso. Odatle put vođaše ravno i bez skretanja u Cabril.

⁹ Grad u provinciji Leon, sjeverna Španjolska. U povijesti je Astorga bila krajna točka rimske ceste Braga-Astorga, koja je u srednjem vijeku bila veoma važna za povezivanje, ali i za hodočasnike koji su išli u Santiago de Compostela.

¹⁰ Lat. Maurus

¹¹ Titula koju je u prošlosti nosio kraljev predstavnik u svakom upravnom okrugu kraljevstva. Tu je službu uvela portugalska kruna u 14/15 st. i njena je zadaća bila brinuti o lokalnim, upravnim i sudskim pitanjima manjih državnih jedinica (npr. gradova).

Tako Don Rui razmišljao je o svojem smionom putovanju dok se večer polako spuštao. Kasnije, kada se smračilo, oko crkvenih tornjeva počelo kružiti šišmiši, a u uglovima crkvenog trga već bijahu osvijetljene niše za duše u čistilištu, srčan mladić osjeti čudan strah, strah od te sreće koja mu se primicaše i koja mu se činjala nadnaravnom. Je li moguće da će ta žena, diljem Kastilje znana po božanskoj ljepoti, nedostižnija od zvijezda, ubrzo biti njegova, sva njegova, u tišini i sigurnosti ložnice, i prije nego li se pobožna svjetla ispred oltarnih slika¹² duša u čistilištu ugase? I što to učini da može uživati takvu milost? Još nedavno je koračao kamenim pločama crkvenog trga i čekao ispred vrata crkve, tražeći svojim očima njezine, koje se nisu niti podignule već su ostale ravnodušne i odsutne. Tada je, bez žaljenja, napustio svoju nadu... A sada ga evo najednom te rastresene oči traže, te zatvorene ruke mu se otvaraju, široke i nage, te tijelom i dušom ta žena za njim vapi: „Ah, budalasti mladiću, nisi me razumio! Dođi! Ona koja te obeshrabrila već ti pripada!“ Postojala je li ikada veća sreća? Bijaše ta sreća tako uzvišena, tako rijetka, da je nakon nje zasigurno, ako ljudski zakon ne griješi, trebala uslijediti kakva nesreća! Već zapravo i bijaše na putu - jer koliko nesreće ležalo u spoznaji da će nakon takve sreće, kada u zoru ode iz njezinog divnog naručja i vrati se u Segóviju, njegova Leonor, najuzvišenije blago njegovog života, tako neočekivano zadobiveno na trenutak, odmah ponovo potpasti pod vlast drugog gospodara!

Zar bijaše važno! Neka patnja i ljubomora dođu kasnije! Ova noć bijaše veličanstveno njegova, čitav svijet samo prazan privid i jedina stvarnost ta soba u Cabrilu, slabo osvijetljena, gdje ga ona čekala rapuštene kose! Požudno siđe niz stube i skoči na svoga konja. Potom iz opreza prođe veoma polako preko crkvenog trga, sa šeširovom visoko nataknutim na lice, kao da ide u uobičajenu šetnju udahnuti nešto svježeg zraka izvan zidina. Ne sreće nijednog prolaznika sve do Vrata svetog Mavra. Na tom mjestu jedan prosjak, sklupčan u mraku jednog luka, svirajući jednolično svoju kololiru¹³, zamoli kroz jadikovku Djevicu i sve svece da uzmu tog plemenitog viteza pod svoju slatku i svetu zaštitu. Don Rui se zaustavi kako bi mu udijelio kakvu milostinju te se uto sjeti da te večeri ne bijaše u crkvi u vrijeme vespere kako bi izmolio i zatražio blagoslov od svoje božanske kume. Istog časa skoči s konja jer baš uz stari luk treperale svjetiljke osvjetljavajući jednu oltarnu sliku. Bijaše to slika Djevice grudi probodenih sa sedam mačeva. Don Rui kleknu, položi šešir na kamene ploče te podignutih ruku, gorućim žarom, izmoli jednu Zdravo Kraljice. Žuti odsjaj svjetlosti obavijala Gospino lice koja se, ili ne osjećajući bol zbog sedam oštrica ili kao da joj one samo pružaju neizrecivu nasladu,

¹² *Tzv.* retabl - stražnji, okomiti dio oltara, s kipovima, slikama, reljefima.

¹³ *Port.* sanfona – stari žičani muzički instrument tijela kruškastog oblika s tipkama i kotačićem za titranje žica koji se pokreće ručicom; obično se svira na koljenima. Drugi nazivi: orguljice, ručne orgulje, hurdy-gurdy.

osmijehivaše svojim jarko crvenim usnama. Dok se moljaše, u dominikanskom samostanu koji se nalazio sa strane počeo zvoniti malo zvono nagovještavajući nečiju agoniju. U crnoj sjeni luka kololira utihnu i prosjak prošapta: „Tamo umire jedan fratar!“ Don Rui izmoli jednu Zdravomariju za umirućeg fratra. Djevica probodena sa sedam mačeva slatko se smiješala - pogrebno zvono ne bijaše dakle loš predznak! Don Rui se radosno uspe na konja i ode.

Iza Vrata svetog Mavra, nakon nekoliko neuglednih potleušica koje pripadahu lončarima, cesta je vodila, uska i crna, kroz visoke agave. Iza brežuljaka, na dnu mračne doline, uzdizala se prva žuta i slaba svjetlost još uvijek skrivenog punog mjeseca. Don Rui polako napredovao strahujući da bi mogao stići prerano u Cabril, prije nego li služavke i sluge privedu kraju večernji rad i izmole krunicu. Zašto mu Dona Leonor ne naznači sat u pismu tako jasnom i promišljenom? Tada njegova mašta uze maha, banu u vrt u Cabrilu i spremno se povera po obećanim ljestvama – i s tom misliju on krenu u nestrpljivi trk udarajući o kamenje loše napravljenog puta. Zatim potegnu uzde zasoptanog konja. Bijaše rano, bijaše rano! Povrati težak korak, osjećajući kako mu srce lupa o prsa, kao što uhvaćena ptica krilima lupa o šipke kaveza.

Tako je stigao do velikog kamenog križa, gdje se put račvala na dvije staze, jedna drugoj bliža nego zubci vjela, koje prolazahu kroz borovu šumu. Nepokrivene glave pred slikom raspeća Don Ruija obuze na trenutak tjeskoba jer se ne mogao sjetiti koji od puteva vodi do Brežuljka obješenika. Već se zavuče u mračniju od te dvije staze, kadli se među nijemim borovima pojavi svjetlo, plešući u mraku. Bijaše to neka starica u prnjama, duge neuredne raspuštene kose, koja pognuta nad štapom držala u ruci uljanicu.

- Kamo vodi ovaj put? – uzviknu Don Rui.

Starica podignu i zanjihla svoju uljanicu kako bi promotrila viteza.

- U Xaramu.

Svjetlo i starica odmah potom iščeznuše, stapajući se sa sjenom, kao da su se ondje ukazali samo kako bi upozorili viteza da ide pogrešnim putem... Don Rui se smjesta okrenu i, okruživši oko Kalvarije, pođe u galopu drugom i nešto širom stazom dok pod bistrim nebom ne ugleda crne stupove i crne grede Brežuljka obješenika. Tada stade nepomičan, uspravan i držeći noge u stremenima. Na viskom i suhom brijegu, na kojem ne bijaše niti trave niti vrijeska, spojeni niskim zidom punim pukotina, uzdizahu se pod žutilom mjesečine četiri crna i golemo granitna stupa slična četirima kutovima razrušene kuće. Na stupove bijahu pribijene četiri

debele grede. Na gredama višahu četiri obješenika, crna i ukočena, u nepomičnom i nijemom zraku. Uokolo bijaše sve mrtvo baš kao i oni.

Tuste ptice grabljivice spavahu sjedeći na gredama. S druge strane se olovnoplavo sjajaše mrtva voda Jezerca góspa, a na nebu se sve više razabirahu obrisi velikog i punog mjeseca.

Don Rui šapćući izmoli jedan Očenaš, što bi svaki kršćanin trebao biti dužan prema tim grešnim dušama. Potom podbode konja i krenu – kada se, u neizmjernej tišini i neizmjernej samoći, začu i odjeknu glas, glas koji ga zazivaše, molećiv i polagan:

- Viteže, stanite, dođite ovamo!...

Don Rui naglo potegnu uzde te uspravan i držeći noge u stremenima uperi prestrašeni pogled prema cijeloj zlokojnoj pustoši. Jedino što vidje bijahu strm brežuljak, svjetlucava i mirna voda, grede, mrtvac. Mislio je da to bijaše neka iluzija noći ili drskost nekog lutajućeg demona. Spokojno podbode konja mamuzama, bez nemira ili žurbe, kao da se nalazi u jednoj od ulica Segóvije. No odostraga se glas ponovo javi i žurno ga zazva, tjeskoban i gotovo očajan:

- Viteže, čekajte, nemojte otići, vratite se, dođite ovamo!...

Don Rui ponovo zastade i okrenuvši se u svom sedlu, odvažno se zagleda u četiri tijela obješena na grede. Glas dopiraše iz njihovog smjera i budući da bijaše ljudski, mogaše poteći samo iz ljudskih usta! Jedan od tih obješenika ga, dakle, tako žurno i tjeskobno zazivaše.

Preostade li u kojem od njih, po čudesnoj Božjoj milosti, još uvijek daha i života? Ili ga pak, a čudo bi time bilo još veće, jedan od ovih napola istrunulih leševa htjede zadržati kako bi mu prenio upozorenja s one strane groba?... No bilo da glas dopiraše iz živih prsa ili iz mrtvih prsa, bio bi izniman kukavičluk prestrašeno pobjeći, a da mu ne priđe i ne usluži ga.

Smjesta potjera prema sredini brežuljka svoga konja, koji dršćaše. Zaustavivši se, uspravan i miran, držeći ruku na struku, uzviknu, nakon što je jedno za drugim pažljivo promotrio sva četiri viseća tijela:

- Koji se od vas obješenika usudio zazvati Don Ruija de Cardenasa?

Tada odgovori onaj leđima okrenut prema punom mjesecu, viseći na užetu, veoma mirno i prirodno, poput čovjeka koji sa svojeg prozora razgovara s nekime na ulici:

- Gospodine, bio sam to ja.

Don Rui potjera konja u tom smjeru. Ne razabiraše mu lice pognuto na prsa, zakriveno dugom i crnom zamršenom kosom. Jedino opazi da su mu ruke slobodne i odvezane te stopala bosa, već sasušena i boje bitumena.

- Što želiš od mene?

Obješenik uzdahnuvši prošapta:

- Gospodine, ukažite mi veliku milost i odrežite ovo užu kojim sam svezan.

Don Rui istrgnu svoj mač i jednim sigurnim zamahom odsiječe napola istrunulo užu. Uz zloslutni zveket kostiju tijelo pade na tlo, gdje jedan trenutak ispruženo ostade ležati, no odmah se uspravi na nesigurne i još obamrle noge i podignu prema Don Ruiju svoje mrtvačko lice, koje zapravo bijaše lubanja čvrsto slijepljene kože, žuće od mjeseca koji je obasjavaše. Oči niti se micahu niti sjajahu. Usne se razvukoše u okamenjeni osmijeh. Između bijelih zuba pojavi se vršak crnog jezika.

Don Rui ne pokaza niti strah niti gnušanje. Metnuvši smireno mač u korice, upita:

- Jesi li ti živ ili mrtav?

Čovjek polako sleže ramenima.

- Gospodine, ne znam... Tko znade što je život? Tko znade što je smrt?
- Ali što želiš od mene?

Obješenik dugih košćatih prstiju olabavi čvor užeta koji mu još uvijek bijaše zavezan oko vrata i reče veoma mirno i odlučno:

- Gospodine, moram ići s Vama u Cabril, onamo kamo Vi idete.

Vitez zadrhta od snažnog zaprepaštenja, potežući uzde pritom tako silovito da se i njegov dobri konj također prestrašen prope.

- Sa mnom u Cabril?!...

Čovjek pognu kralježnicu na kojoj se kroz dugačku poderotinu na njegovoj košulji od grube vune razabirahu sve kosti, oštrije od zubaca pile.

- Gospodine – preklinjaše – nemojte me odbiti jer ukoliko Vam učinim tu veliku uslugu, bit ću bogato nagrađen.

Tada Don Rui odjednom pomisli kako bi to vrlo lako mogla biti kakva strašna varka demona. Netremice gledajući iskrećim očima mrtvačevo lice koje se podizaše prema njemu, svo tjeskobno i u iščekivanju njegovog pristanka, učini polagani i veliki znak križa.

Obješenik savinu koljena u strahopoštovanju:

- Gospodine, zašto me iskušavate tim znakom? Samo nam on daje oprost i samo njega molim milosrđe.

Tada Don Rui pomisli, ako ovog čovjeka ne posla demon, možda ga posla Bog! Na to odmah pobožno, s poniznom kretnjom kojom kao da sve predaje u Božje ruke, pristade i prihvati jezivog suputnika:

- Pođi onda sa mnom u Cabril ako te Bog šalje! No ja te neću ništa pitati i ti mene ne pitaj ništa.

Uputi se na konju niz stazu, svu obasjanu mjesečinom. Obješenik ga slijedaše sa strane, tako laganim koracima da čak i dok bi Don Rui jahao u galopu, on bi ostajao tik uz njegov stremen, kao nošen nijemim vjetrom. S vremena na vrijeme potezaše, radi lakšeg disanja, čvor užeta koje mu bijaše omotano oko vrata. Kada bi jahali među živicom, gdje se zrakom širaše miris divljeg cvijeća, obješenik bi s neizmjernim olakšanjem i užitkom prošaptao:

- Kako je dobro trčati!

Don Ruija obuzeše strah i nespokojan oprez. Sada mu bijaše jasno da tog pokojnika Bog vrati u život radi nekog čudnog i skrivenog zadatka. No zašto mu Bog dodijeli tako zastrašujućeg suputnika? Kako bi ga zaštitio? Kako bi spriječio da Dona Leonor, koju nebo zbog njene pobožnosti tako voljaše, poćini smrtni grijeh? No zar Gospodin ne imaše dovoljno anđela na nebu za tako divnu i ćasnu dućnost, već moraše poslati tog pogubljenika?... Ah, kako bi sada rado okrenuo uzde prema Segóviji da ne bijaše galantne viteške odanosti, ponosa da nikada ne uzmiće, pokornosti Boćjim naredbama, ćiji teret upravo osjećaše...

S povišenog dijela staze odjednom ugledahu Cabril, tornjeve franjevaćkog samostana koji se bijeljahu na mjesećini te usnule seoske kućice između povrtnjaka. Nećujno, ne zalajavši pritom niti jedan pas iza dvorišnih vrata ili s vrha zidova, spustiše se starim rimskim mostom. Ispred Kalvarije obješenik koljenima pade na kamene ploće te digavši mrtvaćki blijede rućne kosti ostade dugo vremena u molitvi koju prekidahu dugi uzdasi. Zatim, kada prispješe na usku stazu, dugo je zadovoljan pio s izvora koji tećaše i ćuboraše ispod krošnje jedne vrbe. Buduć

da staza bijaše veoma uska, hodao je ispred viteza, sav pognut, s rukama čvrsto prekriženim na prsima, ne ispustivši ni glasa.

Mjesec sjaše visoko na nebu. Don Rui je s gorčinom promatrao taj pun i sjajan krug koji razasipaše izdajničku svjetlost nad njegovu tajnu. Ah, kako se kvarila noć koja trebaše biti božanstvena! Ogroman mjesec naziraše se između planina i sve obasjavaše. Jedan je obješenik bio sišao s vješala kako bi ga slijedio i sve saznao. Bog mu tako zapovjedi. No kako tužno bješe doći pred ta slatka vrata, slatko obećana, s tim uljezom uza se, pod tako jasnim nebom!

Odjednom obješenik naglo stade, dignuvši pritom ruku s koje je visio rukav sav u dronjcima. Bijaše tu kraj puta koji potom prelažaše u širu i utabaniju stazu, a ispred njih se pomaljahu dugački zidovi imanja gospodina Don de Lare, na kojima se nalažaše vidikovac s uskim kamenim balkonima, sasvim prekriven bršljanom.

- Gospodine – prošapta obješenik, pridržavajući s poštovanjem stremen Don Ruija – samo nekoliko koraka od ovog vidikovca nalaze se vrata kroz koja biste trebali ući u vrt. Najbolje bi bilo da ovdje ostavite konja i privežete ga za drvo ako ga smatrate pouzdanim i vjernim, jer pri pothvatu u koji se upuštamo već i sam zvuk naših koraka je previše.

Don Rui tiho sjaši i priveza konja, za kojeg znaše da je vjeran i pouzdan, za deblo jedne suhe topole.

Postade tako pokoran svom pratiocu poslanom od Boga, da ga bez ijedne primjedbe slijedaše uza zid obasjan mjesečinom.

Obješenik se kretaše odmjerenim oprezom, na vršcima bosih prstiju, motreći vrh zida, preispitujući tamu živičnjaka, zastajkujući kako bi osluškivao šumove koje je samo on mogao razabrati – jer nikada do tada Don Rui ne doživje uspavaniju i tišu noć.

I takav strah, u onome koji bi trebao biti ravnodušan naspram ljudskih opasnosti, polako ispunjavaše srčanog viteza tako snažnim nepovjerenjem, da je izvukao bodež iz korica, prebacio plašt oko ruke i pripravan koračao, iskrećeg pogleda, kao na kakvoj cesti na kojoj vrebaju zasjede i napadi. Tako stigoše do jednih niskih vrata, koja obješenik potom gurnu i koja se otvoriše bez škripanja šarki. Izadoše na ulicu čije su obje strane obrubljivala gusto poredana stabla tise sve do zdenca punog vode na čijoj su površini plutali listovi lopoča i kojeg su okruživale grube kamene klupe prekrivene granjem grmova u cvatu.

- Onuda! - promrmlja obješenik ispruživši usahlu ruku.

S druge strane zdenca protezaše se avenija koju su nadstvođivala i zasjenjivala gusta i stara stabla. Zaputiše se niz aveniju poput sjena u tami, obješenik sprijeda, a Don Rui slijedeći ga jedva primjetno straga, ne dotaknuvši pritom nijednu granu i jedva gazeći nogama pijesak. Tanak mlaz vode grgoljaše u niskoj mekoj travi. Po stablima se uspinjahu ruže penjačice i slatko mirisahu. Srce Don Ruija ponovo zakuca u ljubavnoj nadi.

- Pst! – izusti obješenik.

Don Rui umalo posrnu preko zlokobnog čovjeka koji naglo stade ruku raširenih poput rešetki ograde. Ispred njih četiri kamene stube vođahu do terase, na kojoj svjetlost mjesečine bijaše široka i nesputana. Pognutih leđa se uspeše stubama - i u dnu vrta bez drveća, čitavog ispunjenog gredicama lijepo podrezanog cvijeća obrubljenog kratkim šimšikom, ugledahu dio kuće obasjan punim mjesecom. U sredini, između zatvorenih prozora s prozorskim klupicama, staklena vrata kamenog balkona bijahu širom otvorena, a u njegovim kutovima ležahu teglice s posadenim bosiljkom. Soba iznutra bijaše mračna te nalikovaše tamnoj rupi na svijetloj fasadi okupanoj mjesečinom. Na balkon bijahu prislonjene ljestve s prečkama od užadi.

Tada obješenik snažno gurnu Don Ruija podalje od prečki ljestava u tamu avenije te tamo, veoma žurno i zapovjednim tonom, uzviknu:

- Gospodine! Najbolje bi bilo da mi sada date Vaš šešir i plašt! Pritajite se ovdje u sjeni stabala. Ja ću se popeti po ljestvama i zaviriti u sobu... Ako bude kako želite, ja ću se vratiti, a Bog Vas učiniti sretnim...

Don Rui užasnut ustuknu pri pomisli da se to stvorenje penje do tog prozora!

Udari nogom o tlo i tiho zajeca:

- Ne, u ime Božje!

No obješenikova ruka, mrtvački blijeda u mraku, grubo istrgnu šešir s njegove glave i povuče plašt iz ruke. I već se pokri, i već se ogrnu plaštem tjeskobno preklinjući kroz šapat:

- Nemojte me odbiti, gospodine, jer ako Vam učinim veliku uslugu, zadobit ću veliku milost!

I brzo se pope po prečkama ljestvi - te se nađe na širokoj osvijetljenoj terasi.

Don Rui se ošamućen podignu i pritajeno promatraše. I gle čuda, taj čovjek bijaše njegova slika i prilika, potpuno njemu nalik po izgledu i držanju, te sada graciozno i lagano

napredovaše između vrtnih gredica i niskog šimšira, držeći ruku na struku, lica nasmiješenog i podignutog prema prozoru, a dugačko grimizno pero na njegovom šeširu trijumfalno titraše. Čovjek se kretaše obasjan sjajnom mjesecinom. Ljubavnička soba tamo iščekivaše, otvorena i tamna. Don Rui gledaše, očima koje su sijevale, drhteći od zaprepaštenja i bijesa. Čovjek dosegnu ljestve: odmota plašt, položi nogu na prečku od užadi. – Oh, evo penje se, prokletnik! – tiho režaše Don Rui. Obješenik se uspe. Ta visoka prilika nalik Don Ruiju stajaše na ljestvama, potpuno crna naspram bijelog zida. Zastao je! Ne! Nije stao - stigao je do vrha. Već je na rub terase oprezno oslonio koljeno. Don Rui u očaju promatraše očima, dušom, cijelim svojim bićem... I oh! Izenada se iz mračne sobe pojavi crna prilika i gnjevan glas zagrmje - Huljo, huljo! – i oštrica bodeža zabljescu i pade, ponovno se podiže, nanovo zasja i spusti se, opet zasvijetli i iznova se zari. Poput teškog snopa obješenik grubo pade s vrha ljestvi na meko tlo. Stakleni prozori i vrata balkona odmah se zatvoriše uz tresak. Ne bijaše ničega drugog doli tišine, blagog smiraja te visokog i okruglog mjeseca na ljetnom nebu.

Tada Don Rui prozre prevaru, istrgnu mač iz korica i počeo se povlačiti u mrak avenije – kada se odjednom, gle čuda, obješenik pojavi trčeći preko terase, zgrabi ga za rukav i povika:

- Na konja, gospodine, i bježimo odavde jer ovo nije trebao biti sastanak ljubavi već smrti!

Obojica se silovitom brzinom spustiše niz aveniju, okružiše oko zdenca i zaklonjeni grmovima u cvatu uniđoše u usku ulicu čije su obje strane obrubljivala poredana stabla tise, probiše vrata i jedan trenutak zastadoše, zadihani, na ulici gdje mjesec, sada već sjajniji i puniji, svijetljaše kao da je dan.

I onda, tek onda, Don Rui opazi da je u obješenikova prsa zarinut bodež sve do drške i da mu iz leđa izlazi vršak, sjajan i čist! No jeziv ga čovjek već guraše i požurivaše:

- Na konja, gospodine, i bježimo odavde jer opasnost još nije minula.

Prestravljen, Don Rui u želji da se završi ta pustolovina puna čuda i užasa, dohvati uzde i nestrpljivo uzjaha. Potom, veoma žurno, obješenik također skoči na sapi vjernoga konja. Sav se naježi dobar vitež kada svojim leđima dotaknu to mrtvo tijelo koje isprva bijaše obješeno na vješala, a potom probodeno bodežom. S kojim očajem zatim jahaše u galopu beskrajnom cestom! U tako silovitom trku obješenik se čak niti ne njahaše, već ukočeno sjedaše na konjskim sapima poput brončanog kipa na postolju. Don Rui svakog trenutka osjećaše sve ledeniju hladnoću koja mu je hladila ramena kao da na njima nosi vreću punu leda. Prolazeći pokraj

velikoga kamenog križa, prošapta: - Gospode, pomози mi! – Udaljavajući se od križa, iznenada zadrhta pred himeričnim strahom da će ga taj turobni suputnik zauvijek nastaviti slijediti i da mu je suđeno jahati u galopu svijetom, u vječnoj noći, noseći mrtvaca na konjskim sapima... I ne mogaše se svladati, već povika prema nazad, u vjetar koji ih je u divljem trku šibao.

- Kamo želite da Vas odvedem?

Obješenik, naslanjajući se na tijelo Don Ruija tako snažno da ga pritiskaše drškom bodeža, tiho izusti:

- Gospodine, najbolje je da me ostavite na Brežuljku obješenika.

Slatko i neizmjereno olakšanje obuze dobrog viteza - Brežuljak obješenika bijaše, naime, blizu i već je u blijedom svjetlu mogao razabrati njegove stupove i crne grede... Potom naglo zaustavi konja, uzdrhtalog, bijelog od pjene.

Nakon toga obješenik nečujno skliznu s konjskih sapi i poput dobrog sluge pridrža stremen Don Ruija. Uzdignute lubanje, gurnuvši crni jezik između bijelih zuba, promrmlja u preklinjanju punom poštovanja:

- Gospodine, učinite mi sada veliku uslugu i ponovo me objesite na moju gredu.

Don Rui zadrhta od užasa:

- Zaboga! Da Vas objesim, ja?...

Čovjek uzdahnu i raširi svoje dugačke ruke:

- Gospodine, to je volja Božja i volja One koja je Bogu najmilija!

Nato, rezigniran i pokoran naredbama Svevišnjeg, Don Rui side s konja – i krenu za čovjekom koji se zamišljeno uspinjaše na brežuljak, pognuvši leđa iz kojih je virio zariven i sjajan vrh bodeža. Obojica se zaustaviše pod praznom gredom. Na drugim gredama višahu ostali kosturi. Tišina bijaše tužnija i dublja od bilo koje druge ovozemaljske tišine. Voda u jezercu pocrnje. Mjesec se spuštaše i iščezavaše.

Don Rui promotri gredu na kojoj je ostao kratak komad užeta koji je ranije presjekao mačem.

- Kako da Vas objesim? – uzviknu. – Ovaj komad užeta ne mogu dosegnuti rukom; isto tako, sam Vas ne mogu podići.

- Gospodine – odvrati čovjek – ovdje u kutu bi se trebalo nalaziti dugačko klupko užeta. Jedan kraj mi privežite za ovaj čvor koji mi se nalazi oko vrata, a drugi kraj prebacite preko grede i potom ćete me potežući, snažni kao što jeste, lako ponovo objesiti.

Obojica su sagnuti polaganim koracima tražili klupko užeta. Pronađe ga upravo obješenik i razmota. Tada Don Rui skinu rukavice. Po uputama čovjeka koji je na vlastitom primjeru to naučio od krvnika, zaveza jedan kraj užeta za omču koju obješenik imaše oko vrata, a drugi kraj snažno zabaci, on se zaljulja u zraku, prođe preko grede i ostade visjeti sasvim blizu tla. Uprijevši noge i napinjući ruke snažan vitez povlačaše i podizaše čovjeka sve dok se ovaj ne zaustavi, obješen u zraku i crn, poput uobičajenog obješenika među drugim obješenicima.

- Je li Vam dobro ovako?

Spor i prigušen, začu se glas mrtvaca:

- Gospodine, onako je kako treba biti.

Kako bi ga učvrstio, Don Rui potom nekoliko puta snažno omota uže oko kamenog stupa. Skinu šešir, obrisa nadlanicom znoj koji mu natopljavaše čelo i promotri svojega zlokobnog i čudnovatog suputnika, koji već bijaše krut kao prije, lica zakrivenog raščupanom kosom, obamrlih stopala, razderane odjeće i sav ucrvao poput starog leša. U prsa mu bijaše zarinut bodež. Gore na gredi mirno spavahu dva gavrana.

- Što još trebate? – upita Don Rui navlačeći rukavice.

Odozgor obješenik tiho promrmlja:

- Gospodine, sada Vas usrdno molim da po povratku u Segóviju sve vjerno ispričate Našoj Gospi od Stupa, Vašoj kumi, jer se od nje nadam velikoj milosti za svoju dušu kao nagradu za ovu uslugu koju Vam je, po njezinoj naredbi, učinilo moje tijelo.

Tada Don Rui de Cardenas sve shvati – i kleknuvši pobožno na tlo patnje i smrti, izmoli dugačku molitvu za toga dobrog obješenika.

Nakon toga u galopu odjaha u Segóviju. Već se razdanjivaše kada je prošao kroz Vrata svetog Mavra. Kroz meki zrak jasni zvuci zvona pozivahu na matutin¹⁴. Ušavši u crkvu Naše Gospe od Stupa, još uvijek rastrojen od toga strašnog putovanja, Don Rui, pužući ispred oltara, ispriповjedi svojoj božanskoj kumi o nevaljaljoj namjeri koja ga navede u Cabril, pomoći koju

¹⁴ U časoslovu prva od 7 kanonskih ura koja pada u zoru (nekada se pjevala noću i završavala zorom). Drugi nazivi: matina, jutrenje, jutrica, jutarnja misa.

dobi od Neba, i, s vrućim suzama kajanja i zahvalnosti, prisegnu joj da više nikada neće zaželjati nešto grešno niti će dopustiti da mu u srce uniđe misao koja potječe od ovozemaljskog svijeta i od zla.

IV

Za to vrijeme u Cabrilu Don Alonso de Lara, očiju razrogačenih od zaprepaštenja i užasa, pomno pretraživaše sve stazice, zakutke i sjenovita mjesta svojega vrta.

U osvit dan, nakon što je osluhnuo vrata sobe u koju je te noći bio zatvorio Donu Leonor, potihom siđe u vrt, no ispod balkona i pored ljestvi ne pronade, kako naslađivajući se očekivaše, tijelo Don Ruija de Cardenasa. Bijaše siguran da se taj njemu toliko mrzak čovjek nakon pada još sa zadnjim tračkom života vukao krvareći i dašćući u pokušaju da se domogne konja i pobjegne iz Cabrila... No s tim ostrim bodežom koji mu je triput zarinuo u prsa i u njima ga ostavio, prokletnik ne bi mogao vukući se prijeći mnogo jarda¹⁵, već bi trebao ležati u nekom kutu hladan i ukočen. Stoga nanovo pretraži svaku stazicu, svako sjenovito mjesto, svaki bujniji grm. I kojeg li čuda, ne pronade niti tijelo, niti stope, niti izgaženu zemlju, niti trag krvi na zemlji. A ipak, osвете žednom i sigurnom rukom triput mu je zabio bodež u prsa i u njima ga ostavio.

I čovjek kojega je ubio bijaše svakako Don Rui de Cardenas jer ga je odmah prepoznao, iz mračnog dna sobe u kojoj je vrebao, kada je pod mjesečinom prešao preko terase, samouvjeren i opušten, držeći ruku na struku, lica nasmiješenog i uzdignutog, s perom na šeširu koje se trijumfalno njihalo. Bijaše to posvema čudno - tijelo od krvi i mesa kojemu je željezna oštrica triput probola srce i tamo ostala, a ono je preživjelo? I najčudnije od svega bijaše što ni na zemlji ispod terase gdje su uza zid nanizani rasli šeboji i bijeli ljiljani to snažno tijelo nije ostavilo niti traga pavši teško i tromo poput snopa s velike visine. Nijedan cvijet ne bijaše zgnječen - već svi uspravni, bujni, kao tek izniknuli, s laganim kapljicama rose! Nepomičan od straha i gotovo od jeze, Don Alonso de Lara ondje stade, promatrajući balkon, mjereći visinu ljestava, gledajući razrogačenih očiju uspravne i svježije šeboje, bez ijedne povinute stabljike ili

¹⁵ Jard, yard - angloamerička mjera za dužinu (0,9144 m), oznaka yd.

lista. Zatim ponovo poče mahnito trčati po terasi, aveniji, ulici obrubljenoj tisama, u nadi da će ipak naići na neku stopu, slomljenu granu, mrlju od krvi na finom pijesku.

Ništa! Čitav vrt odavaše dojam neuobičajenog reda i novog sklada, kao da ovuda nikada prije nije prošao niti vjetar koji bi ogolio drveće niti sunce koje bi sasušilo cvijeće.

Tako u sumrak, izjedan neizvjesnošću i misterijem, uze konja i krenu, bez pratnje štitonoše i konjušara, put Segóvije. Pognut, poput bjegunca kriomice uđe u svoju palaču kroz vrata voćnjaka; njegova prva briga bijaše požuriti do nadsvođene galerije, otvoriti kapke prozora i početi požudno motriti kuću Don Ruija de Cardenasa. Sve rebrenice stare arhiđakonove kuće bijahu mračne i otvorene, udišući noćnu svježinu, a do vrata na kamenoj klupici sjedaše konjušar i lijeno ugađаше *bandurriju*¹⁶.

Don Alonso de Lara siđe u svoju sobu, mrtvački blijed, razmišljajući kako kuću u kojoj su svi prozori otvoreni kako bi unišao svježi zrak i pored čijih ulaznih vrata sluge odmaraju zasigurno nije zadesila neka nevolja. Tada pljesnu dlanovima i bijesno zatraži večeru. Čim sjede za čelo stola u svoj visok naslonjač od rezbarene kože, posla po nadstojnika, kojemu potom odmah neobično prisno ponudi čašu starog vina. Dok čovjek s poštovanjem stojeće pijaše, Don Alonso se, provlačivši prste kroz bradu i naprežući svoje smrknuto lice da se osmjehne, raspitivaše o novostima i glasinama u Segóviji. Je li koji događaj za vrijeme njegovog boravka u Cabrilu izazvao čuđenje i ogovaranje među stanovnicima?... Nadstojnik obrisa usne kako bi potvrdio da se u Segóviji nije dogodilo ništa što bi potaknulo ogovaranje, osim što se kći gospodina Don Gutierresa, mlada i bogata nasljednica, zaredila u samostanu bosonogih karmelićanki. Don Alonso ustrajaše, uprijevši pritom lakomo pogled u nadstojnika. Nije li došlo do kakvog velikog okršaja?... Nije li na cesti za Cabril nađen neki ranjenik, mlad i veoma čuven vitez?... Nadglednik sleže ramenima: nije načuo da se u gradu priča o okršajima ili ranjenim vitezovima. Grubom gestom Don Alonso otpravi nadglednika.

Odmah nakon oskudne večere vrati se u galeriju kako bi pritajeno promatrao prozore Don Ruija. Bijahu sada zatvoreni; jedino kroz zadnji u uglu treperaše svjetlost. Cijelu noć Don Rui probdje, a u mislima ga neumorno obuzimaše ista jeza. Kako je čovjek s bodežom zarinutim u prsa mogao pobjeći? Kako je to bilo moguće?... Kada svanu jutro, uze plašt i širok šešir, siđe na crkveni trg, potpuno zagrnut i pokriven, i poče kružiti ispred kuće Don Ruija. Zvona pozivahu na matutin. Trgovci s nemarno zakopčanim dubletima iziđoše kako bi podigli vrata trgovina i objesili pločice s natpisima. Povrtlari, podbadajući magarce natovarene slamnatim

¹⁶ *Glazb.* španjolski narodni žičani instrument, vrsta citre sa šest pari jednako ugođenih žica.

košarama, kroz uzvike nuđahu svoje svježe povrće, a bosí redovnici s uprtnjačama na ramenima moljahu i blagoslivljahu djevojke.

Zakukuljenih glava pobožne vjernice s golemim crnim kronicama koračahu jedna za drugom proždrljivo prema crkvi. Gradski izvikivač¹⁷ zastade na uglu crkvenog trga, zasvira u rog i snažnim glasom započne čitati proglas.

Gospodin de Lara zastade pokraj česme začuđen i kao opijen pjevom triju grlića s vodom. Tada pomisli da se taj proglas koji je čitao gradski izvikivač možda odnosi na Don Ruija i njegov nestanak... Potrča do ugla crkvenog trga, no čovjek je već bio smotao papir i u tom trenutku se dostojanstveno udaljavao, udarajući svojim bijelim štapom o kamene ploče. I kada se vrati da iznova motri kuću, njegove zaprepastene oči ugledahu Don Ruija, Don Ruija kojeg je on ubio – i koji je sada šećući išao prema crkvi Naše Gospe od Stupa, opušten i naočit, lica nasmiješenog i uzdignutog u svježem jutarnjem zraku, odjeven u svijetli dublet sa svijetlim perima, držeći jednu ruku na struku, a drugom odsutno mašući štapom s resama i svilenim gajtanom sa zlatnim nitima.

Don Alonso se tada otegnutim i postaralim koracima vrati u kuću. Na vrhu velikoga kamenog stubišta naiđe na svojega starog kapelana koji ga je došao pozdraviti. Uniđoše u predsoblje i nakon što je pristojno upitao za novosti vezane za gospođu Donu Leonor, kapelan odmah ispriča o čudnom događaju koji je u gradu izazvao veliku zaprepastenost i potaknuo glasine. Jučer kasno navečer kada je *corregedor* otišao obići brežuljak s vješalima jer se primicao blagdan svetih apostola, otkrio je na svoje veliko zaprepastenje i sablazan da je jednom od obješenika u prsa zabijen bodež! Bijaše li to šala nekog opakog nitkova? Osveta koju ni smrt ne zasiti?... A da čudo bude još veće, tijelo bijaše skinuto s vješala, povlačeno po nekom povrtnjaku ili vrtu (jer se za stare prnje uhvatilo mekano lišće) i potom ponovo obješeno novim užetom!... Bijahu to, dakle, tako nemirna vremena da ni mrtvi ne mogahu umaći uvredama!

Don Alonso pozorno slušaše, drhtavih ruka i nakostriješene kose, i smjesta, mučno uznemiren, vičući i zapinjući o vrata, odluči tamo poći kako bi se svojim očima uvjerio u zloguko oskrvrnjivanje. Na dvjema mulama upregnutim na brzinu obojica se žurno uputiše prema Brežuljku obješenika, Don Alonso i zapanjeni kapelan kojega je vukao za sobom. Brojno stanovništvo Segóvije već se okupi na brežuljku i preneraženo promatraše čudesan užas –

¹⁷ *Pov.* glasnik, objavljivač vijesti i javnih zapovijedi koji je bubnjanjem skupljao ljude i izvikivao novosti; dobošar, telal, vikač, bubnjar, pozivar.

mrtvac koji bijaše mrtav!... Svi se odmakoshe u stranu pred plemenitim gospodinom de Larom, koji pohita prema vrhu brežuljka; tada naglo stade, razrogačenih očiju i mrtvački blijed, kako bi promotrio obješenika i bodež koji mu bijaše zarinut u prsa. Bijaše to njegov bodež – bijaše on taj koji je ubio mrtvacu!

Prestravljen odjaha u galopu u Cabril. I tamo se zatvori sa svojom tajnom, počeo sahnuti i propadati, držeći se uvijek podalje od gospođe Done Leonor, sakrivajući se na sjenovitim puteljcima u vrtu, šapćući riječi niz vjetar, sve dok ga u zoru na blagdan svetog Ivana jedna služavka, koja se vraćala s izvora držeći glineni vrč u ruci, nije pronašla mrtvog na tlu ispod kamenog balkona, prstiju čvrsto zabijenih u gredice sa šebojima, gdje se činilo da je dugo vremena prekapao po zemlji i tražio...

V

Kako bi pobjegla od tako tužnih sjećanja, gospođa Dona Leonor, nasljednica svih dobara obitelji de Lara, povuče se u svoju palaču u Segóviji. No budući da sada znaše da je gospodin Don Rui de Cardenas na neki čudesan način izbjegao zasjedu u Cabrilu i budući da ga je svakog jutra, vireći kroz poluzatvorene rebrenice prozora, nezasitnim i vlažnim očima pratila kada bi prelazio preko trga i ulazio u crkvu, nije željela posjetiti Gospu od Stupa dok je trajalo žalovanje, bojeći se žurbe i nestrpljivosti svojega srca. Kasnije, jednoga nedjeljnog jutra, kada umjesto crnog krepa mogaše odjenuti purpurnu svilu, spusti se niz veliko stubište svoje palače, blijeda zbog nekog novog i divnog osjećaja koji je obuze, i prošeta kamenim pločama trga te prođe kroz crkvena vrata. Don Rui klečao ispred oltara, na koji je položio zavjetni buket žutih i bijelih karanfila. Čuvši šuštanje fine svile podignu svoje oči pune čiste nade i nebeske milosti, kao da ga je sam anđeo zazvao. Dona Leonor kleknu, a prsa joj se nadimahu, i bijaše tako blijeda i tako sretna da ni voštane svijeće ne bijahu blijede niti lastavice koje su nesputanim krilima udarale o šiljaste lukove stare crkve sretnije od nje.

Pred tim oltarom, dok su klečali na kamenim pločama crkve, vjenčao ih je segóvijski biskup Don Martinho u jesen godine Gospodnje 1475, u vrijeme kada je Kastiljom već vladao kraljevski par Isabel i Fernando, veoma moćan i snažne katoličke vjere, preko kojega je Bog činio velika djela na kopnu i moru.

**Revisão dos procedimentos e dos problemas
de tradução**

Introdução

O Defunto é um conto de Eça de Queiroz com os elementos da literatura gótica e fantástica. O conto foi originalmente publicado em 1895 na *Gazeta de Notícias* e incluído na compilação *Contos* em 1902.

Dado que Eça de Queiroz possuía um estilo específico que continha abundância de figuras de estilo, o uso específico dos tempos verbais, frases descritivas muito longas, novidades na área da narração, jogos de palavras etc., às vezes foi um verdadeiro desafio transmitir a mensagem, manter o seu estilo literário e aproximar o texto do leitor croata. Na compreensão do estilo queirosiano servimo-nos do livro *Língua e Estilo de Eça de Queiroz* do autor Ernesto Guerra da Cal (1981).

Definição de tradução

Existem várias definições de tradução, consoante a compreensão do objectivo do processo da tradução. Ivir (1984) define tradução como a „conversão da mensagem (pensamentos, sentimentos, desejos, comandos) anteriormente expressa numa língua para uma mensagem do mesmo valor expressa numa outra língua“ (1984, p. 11). Os recetores da mensagem traduzida devem receber o mesmo conteúdo que os recetores da mensagem original receberam (Ivir 1984, p. 11).

Ivir (1984) distingue três definições de tradução: ao nível linguístico, filológico e comunicativo (1984, p. 34-36). A definição linguística procura os equivalentes entre as unidades linguísticas da língua-fonte e da língua-alvo, ou seja, ao nível lexical e gramatical (Ivir 1984, p. 34-36). A definição filológica tenta preservar o valor artístico do texto original e determinar a equivalência entre as características estilísticas e os recursos retóricos (Ivir 1984, p. 34-36). A definição no aspeto da comunicação interessa-se pela mensagem que o remetente queria transmitir a todos os seus recetores (Ivir 1984, p. 34-36). A expressão da mensagem na língua-fonte soa natural e assim deve ser também na língua-alvo. Isto significa que às vezes o tradutor é obrigado a modificar algumas palavras, expressões ou frases e fazer a transposição para melhor transferir o sentido da mensagem.

É frequente distinguir-se a tradução literária da tradução técnica. A opinião geral é que a tradução literária é uma forma de arte e a tradução técnica uma habilidade artesanal (Ivir 1984,

p. 31). A diferença é reflectida na concentração de figuras de estilo, dado que a literatura é a „arte das palavras“ (Ivir 1984, p. 32). O tradutor deve transferir a experiência artística da obra, que às vezes exige muita criatividade. Então, estabeleceu-se a opinião de que a tradução literária permite „tanta liberdade quanto é necessário para atingir a mesma experiência artística no texto traduzido que existia no texto original“; os textos técnicos exigem um maior grau da fidelidade ao texto original, mesmo a literalidade (Ivir 1984, p. 31). Claro, esta convicção não é completamente correta porque tanto informações factuais como elementos de textos literários podem ser encontrados em ambos os tipos de texto (Ivir 1984, p. 31).

O tradutor deve conhecer muito bem a estrutura linguística e as possibilidades expressivas tal como a cultura e civilização de ambas as línguas (fonte e alvo) (Ivir 1984, p. 48). Isto é porque muitas coisas no texto ficam subentendidas e não são exprimidas explicitamente. Segundo Gojmerac (1995), „o texto é mais do que a soma de suas partes“ (1995, p. 22). Ele não inclui só o aspeto linguístico mas também social, cultural, psicológico, literário etc.. Gojmerac (1995) descreve o tradutor como um intermediário entre o texto original e o seu público alvo (1995, p. 22). Através da sua consciência metalinguística o tradutor observa o texto original de maneira diferente do que os leitores „naturais“ do texto original (Gojmerac 1995, p. 21). O texto representa um tecido composto de elementos linguísticos e extralinguísticos, e o tradutor com base na sua competência e experiência às vezes „detecta coisas neste texto que nem os leitores, e provavelmente nem o autor, notam“ (Gojmerac 1995, p. 21). Ele é o recetor da mensagem original e o emissor da mensagem traduzida. São três perguntas que o tradutor tem de fazer: „Qual é a função desta tradução?“, „Qual é o tipo de texto traduzido?“ e „Quem é o iniciador da tradução?“ (Bassnett/Lefevere 1998, p. 2).

A tradução não é somente uma simples substituição das unidades linguísticas pelas outras. Trata-se também da tradução das unidades da comunicação, ou seja da mensagem. Gojmerac (1995) ofereceu uma observação interessante: „O mesmo valor do original e da tradução não se manifesta na igualdade mas na diferença das formulações“ (1995, p. 24). O produto da tradução não deve ser o equivalente absoluto mas „a expressão mais natural que tem o mesmo conteúdo“ (Ivir 1985, p. 35). Ivir (1985) resumiu o problema com as palavras: „A tradução nunca é o mesmo que o texto original, mas também não algo completamente diferente“ (1985, p. 35).

No processo da tradução duas línguas são mutuamente opostas. „A observação de uma língua por prisma de outra língua é a definição mais compacta da *análise contrastiva*., (Ivir

1984, p. 81). O estudo da Tradução conhece também um outro termo importante, que se chama *correspondência formal*. Ela pode ser definida como „a relação entre uma das unidade de uma língua e a sua unidade correspondente de outra língua, ou seja desta que no sistema de outra língua ocupa o mesmo lugar que a unidade da primeira língua ocupa no sistema da sua língua“ (Ivir 1984, p. 85). Pavlović (2015) salienta que a *correspondência formal* deve ser distinguida da *equivalência textual* (2015, p. 45). O primeiro refere-se à língua como um sistema (*langue*) e o segundo refere-se à realização de um texto particular (*parole*) (Pavlović 2015, p. 45). Ivir (1984) escreve que „a *correspondência formal* se encontra estabelecida ao nível do sistema linguístico e a *equivalência translacional* ao nível da situação comunicativa“ (1984, p. 85).

No final da introdução é necessário acrescentar que uma das qualidades mais importantes do texto traduzido é a fluência. Todos os leitores avaliam o texto segundo esta qualidade. É importante que as pessoas durante a leitura não achem o texto estranho ou tenham dúvidas e que o texto traduzido não desvie a atenção do conteúdo.

NÍVEL LEXICAL

1. Falsos cognatos

Devido às relações lexicais complexas o emparelhamento das unidades lexicais das duas línguas às vezes não é fácil. O emparelhamento correcto resulta em cognatos verdadeiros e o emparelhamento errado em cognatos falsos. Os *cognatos verdadeiros* têm o mesmo significado e grafias semelhantes mas a distribuição geográfica e social ou o nível estilístico podem ser diferentes (Ivir 1984, p. 108). Os *cognatos falsos* são „os pares das unidades linguísticas em duas línguas diferentes que têm algo em comum mas não são completamente idênticos“ (Ivir 1984, p. 106). A similaridade parcial pode basear-se na similaridade de forma, na designação metalinguística comum para ambas as unidades ou no conteúdo semântico (Ivir 1984, p. 106). Ivir (1984) distingue cinco grupos de *cognatos falsos*: internacionalismos falsos, cognatos falsos com significados completamente diferentes, cognatos falsos com a sobreposição parcial dos significados, cognatos ficcionais e cognatos falsos sem semelhança na forma (1984, p. 106).

Agora vão ser apresentados exemplos de cognatos falsos com a sobreposição parcial dos significados. Eles têm a forma gráfica semelhante e uma parte comum do significado. A palavra português *carreira* (exemplo 1.) faz lembrar a palavra croata *karijera*, e ambas deveras partilham o significado de „profissão ou percurso profissional“. Mas o termo português tem também outros significados que o termo croata não possui. Dependendo do contexto a palavra *carreira* pode em croata ser traduzida como *staza*, *trčanje*, *povorka*, *niz*, *put koji prijeđe vozilo ili plovilo*, *tijek života*. Então, pode dizer-se que o substantivo português *carreira* possui um significado mais amplo. Excepto o significado *karijera*, todos os outros significados que o substantivo português *carreira* tem são na língua croata designados por outros termos, ou seja, a palavra croata *karijera* tem um campo semântico mais apertado. O tradutor conclui do contexto qual significado corresponde ao sentido da frase. Ivir (1984) designa este caso com o símbolo $L_{\text{fonte}} > L_{\text{alvo}}$ (1984, p. 112)

Exemplo 1.

Em carreira tão violenta o enforcado nem oscilava, rígido sobre a garupa, como um bronze num pedestal.

U tako silovitom trku obješenik se čak niti ne njihaše, već ukočeno sjedaše na konjskim sapima poput brončanog kipa na postolju.

O mesmo caso acontece com o termo **lagoa** (exemplo 2.). A **lagoa** significa „lago que comunica directamente com o mar“ e „lago de pequenas dimensões“. O primeiro significado é traduzido na língua croata como **laguna** e é visível que a forma gráfica se assemelha à palavra portuguesa. O outro significado deveria ser traduzido em croata como **jezerce** ou **maleno jezero**. Como a ação do conto é localizada na parte continental da Castela e o mar não é mencionado, pode-se inferir de que se trata de um lago de pequenas dimensões.

Exemplo 2.

*Por trás do cerro era a **lagoa** das **Donas**.*

*Iza brežuljka nalažaje se **Jezerce góspe**.*

2. Lacunas lexicais

Durante a tradução o tradutor pode encontrar na língua-fonte lexemas que designam alguns conceitos particulares desta língua e que na língua-alvo não têm unidades correspondentes a este conceito. As lacunas lexicais só „se tornam evidentes em comparação com a língua em cujo sistema este termo é lexicalizado“ (Pavlović 2015, p. 34). A diferença em relação aos termos culturais é que as lacunas lexicais não têm necessariamente de ser relacionadas com a cultura e civilização de um povo. Trata-se simplesmente de uma maneira diferente de pensar, uma diferente imagem conceitual do mundo que então se reflete na língua. Ivir (1984) afirma que em cada comunidade humana o mundo é conceptualmente e linguisticamente organizado de forma diferente (1984, p. 124). Afinal, a língua é uma das formas que determina a nossa percepção do mundo e influi a nossa maneira de entender as coisas.

A seguir encontram-se apresentados alguns exemplos do conto.

A palavra português **tio** (exemplo 3.) que aparece no texto tem um significado mais amplo do que as palavras croatas **tetak**, **ujak**, **stric**. As palavras croatas têm um significado específico e limitado e não podem ser substituídas. A língua croata expressa o aspecto da realidade extralinguística e esclarece se esta pessoa é irmão da mãe ou do pai. Então, o tradutor poderia oferecer três soluções para esta palavra e nenhuma delas seria errada porque o autor não especifica de quem se trata. O contexto pode às vezes ajudar os tradutores mas desta vez isto não foi possível. Então, visto que a informação não é muito importante para o conto e é mencionada apenas uma vez, o tradutor pode aleatoriamente escolher um dos termos croatas e

inserir-lo no texto. Ivir (1984) cita o mesmo exemplo com a palavra **tio** mas em relação à palavra da língua inglesa **uncle** (1984, p. 121-122). A língua inglesa também como a língua portuguesa possui só um termo para expressar aquele laço de parentesco, ou seja, esta realidade extralinguística. Ivir (1984) menciona este problema em dois capítulos – em capítulo sobre os **cognatos falsos sem semelhança na forma** (1984, p. 121-122) e em capítulo sobre as **lacunas lexicais e conceituais** (1984, p. 122). A palavra croata (**tetak, ujak, stric**) traz uma informação mais precisa (Ivir 1984, p. 121). Ivir (1984) indica que „na tradução de uma língua estrangeira para a língua croata o tradutor deve especificar o que na língua estrangeira não foi especificado“ (1984, p. 121). Se possível, o tradutor tira a informação específica do contexto; se não é possível, ele mesmo deve escolher a solução. A mensagem inicial torna-se em cada caso mais explícita e específica (Ivir 1984, p. 122).

Exemplo 3.

*Essa casa, que lhe legara seu **tio**, arcediogo e mestre em cânones,...*

*Kuća, koju mu u nasljeđe ostavi njegov **ujak**, arhiđakon i učitelj kanonskog prava,...*

Para o termo **campo** (exemplo 4.) com um significado específico neste contexto também não se pode encontrar um correspondente adequado. A palavra **campo** tem vários significados e para alguns deles existem correspondentes na língua croata mas não quando o termo designa uma „zona rural situada fora dos limites das cidades“. A palavra encontra os correspondentes na língua inglesa (**country, countryside**) ou por exemplo alemã (**Land**) mas é difícil transferir este conceito para a língua croata que não possui palavra para ele. Podemos traduzir **campo** como **polje, njiva, zemlja, selo, prostor, mjesto** mas nada disso corresponde ao conceito português atingido nesta frase. Neste exemplo particular omitimos esta palavra porque do contexto é evidente o que se queria dizer.

Exemplo 4.

*Nunca o avistava, agora, nem à porta da igreja às horas de missa, nem **recolhendo do campo**, a cavalo, ao toque de Ave-Marias.*

*No više ga ne viđaše niti na vratima crkve u vrijeme mise niti kako se na konju **vraća iz lova** uz zvuk zvona koje pozivaše na Zdravomariju.*

O adjetivo **lívido** (exemplo 5. e exemplo 6.) tem também diferentes significados e designa várias tonalidades difíceis de descrever em croata. **Lívido** pode significar „que é da cor

do chumbo, entre negro e azul“, „arroxead“, „que tem cor cadavérica“ ou „extremamente pálido“. Na língua portuguesa esta palavra pode designar várias cores mas em croata não existe designação para esta cor e a língua croata não possui nome para uma cor semelhante. Durante a tradução foi sempre necessário presumir e às vezes intuir o que o autor queria dizer e com base nisso escolher o significado.

Exemplo 5.

*...o enforcado caiu de joelhos nas lajes, ergueu os **lívidos** ossos das mãos...*

*...obješenik koljenima pade na kamene ploče te digavši **mrtvački blijede** ručne kosti...*

Exemplo 6.

*Para além, rebrilhava **lividamente** a água morta da lagoa das Donas.*

*S druge strane se **olovnoplavo** sjajaše mrtva voda Jezerca góspa.*

Às vezes o português usa o prefixo **re-** (exemplo 7.) para exprimir a ideia de repetição e neste caso o tradutor tem de improvisar porque a língua croata não possui um prefixo equivalente e designa a repetição de uma maneira diferente, o que mostra o seguinte exemplo:

Exemplo 7.

*Sobre o soalho, **vergou e revergou**, para a experimentar, a folha da espada que levaria à cinta...*

*Na drvenom podu **dvaput** za probu **savi** oštricu mača koji će nositi za pojasom...*

O verbo português **pasmar** (exemplo 8.) significa „causar pasmo ou admiração a; espantar; deslumbrar“ e „ficar pasmado; ficar estupefacto; embasbacar-se“. Então, com o verbo **pasmar** são expressas de facto duas ações – olhar e estar estupefacto. Pode dizer-se que na língua croata existe uma lacuna lexical porque o croata não consegue exprimir e descrever a mesma ação com só uma palavra, ou seja, a língua croata não conhece este conceito no seu sistema lexical.

Exemplo 8.

*...**pasmando** para o maravilhoso horror...*

*...**preneraženo** promatraše čudesan užas...*

Noutros casos Eça usava sinónimos para descrever a mesma coisa. Quando a língua croata não possuía sinónimos para um conceito, foi necessário traduzir a frase mais livremente e tentar oferecer uma solução mais semelhante:

Exemplo 9.

*Menos escura lhe parecia a morte que essa escura aventura em que se sentia **envolvida e levada!***

*Smrt joj se činjaše manje mračnom od ove mračne avanture u koju bijaše **uvučena** i na koju bijaše **prisiljena!***

3. Elementos culturais

Durante esta tradução apareceram muitos termos culturais ou termos técnicos relacionados a uma área específica. Os **termos técnicos** foram mais fáceis de traduzir porque bastava encontrar o termo na língua croata que nomeia a mesma coisa e que já está enraizado no sistema linguístico croata. Geralmente tratava-se dos termos das áreas de botânica, zoologia ou religião (**exemplo 10.**).

Exemplo 10.

*...aureolada pelos seus cabelos de ouro, com as compridas pestanas pendidas sobre o **livro de Horas**...*

*...okrunjena svojom zlatnom kosom, spustivši duge trepavice na **brevijar**...*

Aqui aduzimos alguns outros exemplos dos **termos técnicos**:

Botânica: buxo (*šimšir*), goivo (*šeboj*), cecém (*bijeli ljiljan*), rosas trepadeiras (*ruže penjačice*)

Zoologia: mastim (*mastif*), lebréu (*pas zečar*), garupa (*sapi konja*), xairel (*podsedlica*)

Religião: Véspera (*vespera*), Almas (*duše u čistilištu*), retábulo (*oltarna slika*), Ave-Maria (*Zdravomarija*)

O maior desafio foi encontrar uma solução e tradução adequada para as palavras relacionadas com a **cultura** do país ou do período histórico particular (neste caso a ação é localizada na Castela do século XV). Muitos **termos culturais** não têm um equivalente na

língua croata porque são desconhecidos para a cultura croata e sistema linguístico croata. A tradução destes termos requereu uma grande quantidade do trabalho de pesquisa, engenho, jeito e a avaliação do que é importante ou não para a compreensão do texto.

A interpretação comunicativa da tradução afirma que tudo o que se traduz é conteúdo extralinguístico do mundo real em que vivemos e que a tradução é possível apenas porque o mundo é basicamente o mesmo para todas as pessoas que vivem nele (Ivir 1984, p. 61). A comunicação é possível e a tradução ocorre sem dificuldades quando ambos os falantes percebem o conteúdo da mensagem. Mas é necessário reconhecer que o mundo físico ainda não é completamente o mesmo para todas as pessoas (Ivir 1984, p. 61). O mundo em que as pessoas vivem não é só o mundo da natureza bruta mas é o mundo que o homem transformou através do seu trabalho (Ivir 1984, p. 61). É o mundo da cultura e da civilização criadas pelo trabalho e mente humanos, um mundo de relações interpessoais e sociais (Ivir 1984, p. 61). Esta parte do mundo difere em cada comunidade humana. Por fim, um dos produtos do trabalho e da mente humana em cada comunidade humana é a sua linguagem característica – ela é também uma parte da cultura e da civilização que através da tradução se transmite aos membros das outras culturas (Ivir 1984, p. 61). Diante do exposto, pode concluir-se que cada tradução é de facto uma tradução da cultura (Ivir 1984, p. 61).

As dificuldades surgem quando os elementos nas duas culturas não coincidem. Isto significa que a cultura-alvo não conhece alguns elementos típicos da cultura original – e como não conhece, também não possui recursos linguísticos desenvolvidos para exprimi-los (Ivir 1984, p. 62). Estes elementos podem referir-se à vida diária, alimentação, roupa, desporto, história, religião, economia, relações sociais e políticas, a cultura material, flora, fauna etc...

Vários autores oferecem várias classificações dos procedimentos da tradução para a transferência dos elementos da cultura. Pavlović (2015) especifica empréstimos, tradução literal (calque), equivalente cultural (substituição), definição, adição, omissão e neologismos (2015, p. 73).

A seguir apresentaremos procedimentos que foram usados durante a tradução do conto *O defunto*.

a) Definição do elemento (tradução descritiva)

Aqui não se trata de definições encontradas nos dicionários e nas enciclopédias mas de informações relevantes para o respectivo texto. A vantagem deste procedimento é que o leitor pode compreender a referência cultural e a desvantagem é que a descrição pode às vezes ser longa ou desajeitada quando o termo é repetido várias vezes (Pavlović 2015, p. 78).

Por exemplo, a **seira** (**exemplo 11.**) é um cesto ou saco tecido de esparto, típico da Península Ibérica, onde se deita a azeitona, depois de moída, para a espremer, ou onde se guardam figos, pregos, etc.. Por tanto, a **seira** é um cesto específico mas como todas estas informações seriam redundantes no texto literário, uma curta definição como **slamnata košara** foi muito mais adequada e elegante. O termo **alpercata** (**exemplo 12.**) que é um calçado em que a sola, de corda ou de borracha, se ajusta ao pé por meio de tiras de couro ou de pano, traduzimos como **platnene sandale**. Isto é uma curta definição e todas as outras informações neste contexto seriam excedentes. Outros exemplos de definição dos elementos culturais que surgem no texto são: **saraus** (**večernje zabave**), **serão** (**večernji rad**), **lajes** (**kamene ploče**), **estamenha** (**gruba vuna**).

Exemplo 11.

Já os hortelões, picando os burros carregados de seiras, ...

Povrtlari, podbadajući magarce natovarene slamnatim košarama, ...

Exemplo 12.

E já abalava na ponta das alpercatas leves, quando, com um aceno, D. Rui o deteve.

Već stade na vrhove svojih laganih platnenih sandala u namjeri da krene, kada ga Don Rui znakom zaustavi.

b) Empréstimo linguístico

Este procedimento assume as palavras da língua-fonte e mantém-nas na sua forma original, com ou sem adaptações adequadas à ortografia da língua-alvo. A palavra estrangeira fica marcada em *itálico* para indicar que se trata de uma palavra da língua-fonte. Quando a palavra é mencionada pela primeira vez, é necessário escrever uma definição na nota de rodapé, no texto ou entre parênteses (Ivir 1984, p. 63).

Corregedor (**exemplo 13.**) era o título que antigamente tinha o representante do rei em cada circunscrição administrativa (comarca) do País. Claramente, a língua e a cultura croata não

conhecem este termo tão específico e por isso a palavra foi deixada na sua forma original e uma explicação oferecida na nota de rodapé. O mesmo aconteceu com o termo *bandurria* (exemplo 14.) que é o instrumento do mesmo género do alaúde, com caixa de ressonância em forma de pera, seis pares de cordas e braço curto.

Exemplo 13.

...em dia do apóstolo S. Matias, quando o **corregedor** e as confrarias de caridade e paz, em procissão, iam dar sepultura sagrada às ossadas caídas no chão negro...

...bijaše blagdan svetog Mateja apostola, kada *corregedor* i bratovštine milosrđa i mira u procesiji podoše izvršiti sveti ukop kostiju palih na crnu zemlju,...

Exemplo 14.

...sentado num banco de pedra, um moço de cavalaria afinava preguiçosamente a **bandurria**.

...a do vrata na kamenoj klupici sjedaše konjušar i lijeno ugađаше *bandurriju*.

c) Substituição com o elemento mais próximo na língua de chegada

Neste procedimento „o termo da língua-fonte encontra-se substituído por um termo semelhante ou aproximadamente adequado da língua-alvo“ (Ivir 1984, p. 64). Estes termos „não são completamente idênticos mas podem numa dada situação ser considerados um tipo de equivalentes“ (Pavlović 2015, p. 76).

Por exemplo, a palavra *surrão* (exemplo 15.) tem o significado „bolsa de couro usada pelos pastores para levar o farnel“. Como a língua croata não possui o termo para este objecto, pode em vez dele ser usado e o termo *kesa*, que é também um tipo da bolsa e pode-se imaginar que é também usada pelos pastores. Além disso, *quinta* (exemplo 16.) é uma propriedade rústica, cercada ou não de árvores, com terra de sementeira e, geralmente, casa de habitação. Na língua croata não encontramos um equivalente completo para esta palavra. Embora seja possível tentar traduzir o termo com *ladanjska kuća*, esta solução não ficaria bem integrada no texto circunvizinho e por isso optámos pela solução *imanje*. A *samarra* (exemplo 17.) é um casaco curto de tecido encorpado, geralmente com gola de pele. Esta peça de roupa fora vestida ainda na Idade Média. Como a língua croata não possui um termo equivalente para esta peça de roupa, aplicámos o termo mais semelhante que é *ogrtač*.

Exemplo 15.

*...se ergueu um moço de campo, que tirou de dentro do **surrão** uma carta, lha entregou, murmurando...*

*...ustade neki mladi seljak, izvadi iz svoje **kese** pismo i dade ga Don Ruiju šapćuci...*

Exemplo 16.

*Mas se o senhor de Lara esperasse fora dos muros da **quinta**, assaltasse brutalmente, nalguma azinhaga, aquele D. Rui de Cardenas,...*

*No što ako gospodin de Lara bude čekao tog Don Ruija de Cardenasa izvan zidina **imanja** i surovo ga napao na nekom puteljku...*

Exemplo 17.

*Como em Segóvia, na galeria sonora de grande abóbada, sem descanso passeava, enterrado na sua **samarra**,...*

*Baš kao u zvonkoj i nadsvođenoj galeriji dvorca u Segóviji, neumorno bi šetao, umotan u svoj **ogrtač**,...*

Na tradução dos elementos culturais não foram usados a tradução literal (calque) e os neologismos.

NÍVEL GRAMATICAL

1. Transposição

A transposição na tradução é definida como a transferência de uma unidade gramatical na língua-fonte em outra unidade linguística na língua-alvo, diferente na forma, na denominação ou na parte do significado (Ivir 1984, p. 139). A transposição é um resultado direto da „pluralidade das relações semânticas entre as unidades gramaticais das duas línguas“ (Ivir 1984, p. 139). O tradutor deve estar preparado e disposto para a transposição quando a língua-alvo isso exige.

Existem dois tipos da transposição: a **transposição das classes das palavras** e a **transposição das funções sintáticas** (Ivir 1984, p. 144-151). A transposição das classes das palavras refere-se à mudança das classes de palavras no texto da língua-alvo em relação ao texto da língua-fonte (por exemplo verbo por substantivo, advérbio por verbo etc.). Este procedimento pode ser obrigatório ou facultativo (Ivir 1984, p. 144). A transposição é obrigatória quando, através de uma transferência literal (palavra-por-palavra), ocorreria uma tradução não verificada e inválida (assim chamado „calque“) ou quando este tipo de transferência levaria a uma interpretação errada (Ivir 1984, p. 144). Além disso, pode acontecer que na língua-alvo não exista um equivalente na mesma classe de palavras como na língua-fonte e neste caso devemos procurar uma solução noutra classe de palavras. A transposição facultativa pode ser aplicada quando a mensagem traduzida não contenha a naturalidade, espontaneidade e valor idiomático da mensagem original e pareça muito estranha (Ivir 1984, p. 146). Abaixo são apresentados exemplos do texto:

Exemplo 18.

gerúndio → preposição e substantivo

...rindo e triunfando...

...kroz smijeh i likovanje...

Exemplo 19.

frase relativa → adjetivo

...com olhos que se não fartavam e se humedeciam...

...nezasitnim i vlažnim očima...

Exemplo 20.

verbo e substantivo → verbo

Os olhos não tinham movimento nem brilho.

Oči niti se micahu niti sjajahu.

Exemplo 21.

preposição e substantivo → adjetivo

...lealdade de cavaleiro...

...viteška odanost...

Exemplo 22.

particípio passado → glagolski prilog prošli

...com o bico da barba grisalha espetado para diante...

...uperivši vrh brade prema naprijed...

Exemplo 23.

frase relativa → glagolski prilog sadašnji

D. Rui disse uma Ave-Maria pelo frade que morria.

Don Rui izmoli jednu Zdravomariju za umirućeg fratra.

Exemplo 24.

ativo → passivo

...que D. Leonor, **amada** do Céu pela sua piedade...

...Dona Leonor, koju nebo zbog njene pobožnosti tako **voljaše**...

2. Tempos verbais

„O uso dos tempos verbais é o indicador mais sensível da maneira particular de ver e sentir – diríamos, de „pensar“ – os fenómenos da realidade“ (Guerra da Cal 1981, p. 232). Eça faz do **imperfeito** o seu tempo básico – „um tempo fluente, impressionista, durativo, dinâmico“ (Guerra da Cal 1981, p. 232). Através dele pretendia expressar a continuidade da vida (Guerra da Cal 1981, p. 233). A representação da realidade e a narrativa mesma aparecem mais plásticas – „sugerindo a impressão de ações em constante realização, de atitudes continuadas, que fluem de actos instantâneos, surpreendidos e paralisados em flagrante“ (Guerra da Cal 1981, p. 233). O intérimo das ações provoca uma „impressão de intemporalidade, de perpétuo deslizar das coisas“ (Guerra da Cal 1981, p. 234). Por causa disso dizemos que nas obras de Eça existe uma **hipetrofia do imperfeito** (Guerra da Cal 1981, p. 234) (**exemplo 25.**)

E ainda Eça seja conhecido pelo uso do imperfeito na sua prosa, no conto *O defunto* aparecem também muito frequentemente um outro tempo verbal e uma forma verbal – o **pretérito mais-que-perfeito simples** (**exemplo 27.**) e o **gerúndio** (**exemplo 28.**).

Cunha e Cintra (1996) especificam na sua *Nova Gramática do Português Contemporâneo* o uso do **pretérito mais-que-perfeito** (1996, p. 455-456):

- a) Ação que ocorreu antes de outra ação já passada
- b) Um facto vagamente situado no passado
- c) Um facto passado em relação ao momento presente, quando se deseja atenuar uma afirmação ou um pedido
- d) Na linguagem literária emprega-se, uma vez po outra, em lugar do:
 - 1. futuro do pretérito (simples ou composto)

2. pretérito imperfeito do conjuntivo

Segundo Cunha e Cintra (1996), o **gerúndio** apresenta duas formas: uma simples e outra composta. A forma **composta** é de „carácter perfeito e indica uma ação conluída anteriormente à que exprime o verbo da oração principal“ (1996, p. 487-488). A forma **simples** expressa „uma ação em curso, que pode ser imediatamente anterior ou posterior à do verbo principal, ou contemporânea dele“ (Cunha/Cintra 1996, p. 487-488).

Quando possível, o gerúndio da língua portuguesa foi transferido para o *glagolski prilog sadašnji* da língua croata, que é a categoria mais semelhante ao gerúndio (**exemplo 28.**) . Mas nem sempre isto foi a solução mais elegante e natural. Nestes casos foi aplicada a transposição (**exemplo 29.**)

A língua portuguesa contém cinco tempos passados do indicativo: pretérito imperfeito, pretérito perfeito simples, pretérito perfeito composto, pretérito mais-que-perfeito simples e pretérito mais-que-perfeito composto. Por outro lado, a língua croata dispõe de quatro tempos passados: *perfekt*, *aorist*, *imperfekt* e *pluskvamperfekt*. Os tempos verbais portugueses e croatas distinguem-se pelo uso e pelas características. Alguns usos coincidem mas outros são completamente diferentes e por causa disso não se pode dizer que os tempos portugueses e os tempos croatas são equivalentes. Muito frequentemente Eça usava no conto *O defunto* o pretérito imperfeito, o pretérito mais-que-perfeito simples e a forma verbal gerúndio. Dado que a ação do conto é localizada na Castela do século XV, o autor queria usar um tempo verbal obsoleto e antiquado para criar uma atmosfera de história muito velha. Para atingir isto, o autor usava o pretérito mais-que-perfeito simples (**exemplo 27.**). Este tempo é além disso muito adequado à narração e hoje em dia está mais relacionado com a linguagem literária do que com a comunicação diária. O uso de pretérito imperfeito e gerúndio cria uma atmosfera fluente, impressionista, durativa, dinâmica, contínua (Guerra da Cal 1981, p. 232) (**exemplos 25, 28 e 29**). Na língua portuguesa contemporânea os tempos passados mais frequentemente usados na oralidade são o pretérito imperfeito, pretérito perfeito e pretérito mais-que-perfeito composto. O pretérito mais-que-perfeito simples é estilisticamente marcado e arcaico. Na língua croata contemporânea o tempo passado mais comum e usado na oralidade é *perfekt*. *Aorist* e *imperfekt* são hoje em dia estilisticamente marcados como arcaicos e geralmente ocorrem na prosa ou poesia artística, num estilo literário. *Aorist* designa uma ação passada e conluída, enquanto *imperfekt* designa uma ação passada e durativa. Segundo Barić (1990), „nos primeiros séculos do alfabetismo croata *aorist* e *imperfekt* foram usados mais frequentemente do que *perfekt*“; „no século XIV estas ainda são categorias gramaticais vivas, mas em períodos subsequentes

estão cada vez mais fora de uso“ (1990, p. 429). Como é evidente, ao nível dos verbos não se podem encontrar os equivalentes completos entre português e croata.

Muitas vezes Eça escolhia tempos verbais pelos seus valores estilísticos (Guerra da Cal 1981, p. 242). Quer dizer, frequentemente Eça usava o procedimento da identificação de situações, sentimentos, atmosfera etc. através de tempos verbais. Para substanciar esta alegação vamos citar Guerra da Cal (1981): „Como estamos vendo, a ruptura da correlação lógica dos tempos verbais é um recurso estilístico de primeira categoria para Eça. No corpo da narrativa, estas mudanças bruscas servem-lhe amiúde para sugerir no ânimo do leitor a ideia de que determinados factos não são vistos pelo autor, mas pelas personagens – perspectiva esta também essencialmente impressionista. Ao chegar a certos momentos de grande intensidade dramática, da qual as entidades ficcionais participam, Eça retrai-se habilmente, muda de ponto de vista, e, por meio de um desses deslocamentos lógicos do verbo, identifica-nos com aquelas, fazendo-nos presenciar com elas os factos e compartilhar as suas emoções.“ (1981, p. 242). Trata-se de „cruzamentos e superposições temporais de mais-que-perfeitos, imperfeitos, pretéritos e presentes, usados numa rara combinação de discurso indirecto, directo e „vivido“, de grande tensão.“ (Guerra da Cal 1981, p. 242). A mudança dos tempos pode nas obras de Eça ter também outros motivos: „Noutras ocasiões a mudança dos tempos tem por alvo transmitir a sensação do trânsito mental das suas figuras, passando do plano da realidade ao do sonho e da imaginação.“ (Guerra da Cal 1981, p. 243). O problema surge quando o texto deve ser traduzido numa outra língua. Cada língua tem o seu próprio e único sistema gramatical, ou neste caso o sistema dos tempos verbais. Muitas vezes os tempos verbais entre duas línguas não têm equivalentes ou partilham apenas nomes iguais mas o uso e as características são completamente diferentes. Por causa disso é praticamente impossível transferir este jogo de tempos verbais para a outra língua. Trata-se simplesmente de sistemas completamente diferentes que em dadas situações não têm „pontos de contacto“. Até o número dos tempos passados no indicativo difere no sistema português e sistema croata. Os croatas não têm os mesmos tempos ao seu dispor como os portugueses e vice-versa. Por causa disso na tradução tentou manter-se este estilo arcaico que também o texto português possui mas as mudanças dos tempos lamentavelmente perderam-se. As mudanças já não são visíveis no texto croata. A tradução croata foi escrita em *imperfekt* e *aorist* porque são semelhantemente estilisticamente marcados e arcaicos como o pretérito mais-que-perfeito simples em português. Além da obsolescência de *imperfekt* e *aorist*, um outro motivo para o uso destes tempos foi também o facto de serem tempos simples. Através dos tempos simples alcança-se a dinâmica do texto,

sem repetições dos verbos auxiliares. Estes são mais directos e não abrandam a narração; são usados para as ações curtas, rápidas e dinâmicas (Težak/Babić 1992, p. 265).

Então, outros tempos verbais (*perfekt*, *pluskvamperfekt*) foram usados na tradução croata só quando dentro de uma frase apareceram dois, três ou mais níveis da ação (por exemplo algumas ações temporalmente afastadas no passado) (**exemplo 30.**). Nestas situações era mais apropriado oferecer na tradução também uma frase com vários tempos. Este aspecto da tradução pode criar ao tradutor ainda mais dificuldades do que o aspecto lexical porque pode acontecer que certas formas gramaticais não existam ou tenham uma aplicação completamente diferente noutra língua, como é o caso aqui.

Portanto, quando a combinação dos tempos verbais usada no texto original se transfere à letra para o texto traduzido, não se pode esperar que o texto traduzido também pareça natural e fluente. Por causa disso, quando os tempos verbais portugueses estavam na função do passado, usámos na tradução dois tempos croatas que designam o passado - *imperfekt* e *aorist*.

É necessário acrescentar que o pretérito imperfeito pode em português denotar também uma **ação habitual ou repetida**. Neste caso, a frase não foi traduzida com o *imperfekt* mas com *kondicional* croata (**exemplo 26**).

Exemplo 25.

Pretérito imperfeito

*Os muros não se **fendiam**, das grades não **saía** sequer um rasto de luz prometedora.*

*No zidovi se ne **urušiše**, niti kroz rebrenice prozora **doprije** barem najmanji tračak svjetlosti koji bi mu ulio nadu.*

Exemplo 26.

Pretérito imperfeito para ações habituais ou repetidas (*kondicional* croata)

*Bem amargamente o **sabia** já o ciumento fidalgo, porque quando da sua janela **espreitava**, como um falcão, a airosa senhora a caminho da igreja, **observara** os giros, as esperas, os olhares dardejados daquele moço galante - e **puxara** as barbas de furor.*

No ljubomorni plemić ga je već **uočio** dok bi poput sokola sa svojeg prozora potajno **motrio** otmjenu gospu kako korača prema crkvi, **promatrao** kretanje, zastajkivanja i iskreće poglede toga galantnog mladića te **čupao** bradu od bijesa.

Exemplo 27.

Pretérito mais-que-perfeito simples

...por sentir tão fria e desumana aquela mulher, única entre as mulheres, que **prendera e tornara sério** o seu coração ligeiro e errante.

...zbog hladnoće i okrutnosti te žene, jedine među ženama koja **zarobi i uozbilji** njegovo nestalno i lutalačko srce.

Exemplo 28.

Gerúndio

Com vagarosa cautela, e na ponta dos pés nus, avançava agora o enforcado, **vigiando** do alto do muro, **sondando** a negrura da sebe, **parando** a escutar rumores que só para ele eram percebíveis...

Obješenik se kretaše odmjerenim oprezom, na vršcima bosih prstiju, **motreći** vrh zida, **preispitujući** tamu živičnjaka, **zastajkujući** kako bi osluškivao šumove koje je samo on mogao razabrati...

Exemplo 29.

Bruscamente, o enforcado estacou, **erguendo** o braço, de onde a manga pendia em farrapos.

Odjednom obješenik naglo stade, **dignuvši** pritom ruku s koje je visio rukav sav u dronjcima.

Exemplo 30.

Combinação de três tempos passados

*Correu à esquina do adro - mas já o homem **enrolara** o papel, se **afastava** majestosamente, batendo nas lajes com a sua vara branca.*

***Potrča** do ugla crkvenog trga, no čovjek **je već bio smotao** papir i u tom trenutku **se** dostojanstveno **udaljao**, udarajući svojim bijelim štapom o kamene ploče.*

NÍVEL FONOLÓGICO

O aspecto fonológico é importante para a tradução escrita (Ivir 1984, p. 93). A tradução fonológica ocorre quando „a expressão linguística do conteúdo semântico da língua-fonte é transferida e modificada conforme o sistema fonológico da língua-alvo“ (Ivir 1984, p. 93). Ivir (1984) aponta que na língua croata os nomes próprios procedentes das línguas europeias mantêm na escrita a sua forma original; outras palavras (por exemplo substantivos comuns) são escritas e pronunciadas de um modo que aproximadamente imita a sua pronúncia ou a sua grafia na língua original (1984, p. 94).

O nível fonológico deve ser tomado em consideração na tradução dos nomes próprios e topónimos da língua estrangeira.

1. Tradução dos nomes próprios

Durante a tradução o tradutor deve decidir se os nomes próprios vão manter a sua forma original ou tentar procurar equivalentes na língua-alvo. Porém, muitas vezes os equivalentes não existem e as formas originais contêm letras e sons que a língua-alvo não conhece e não possui. Babić e Moguš (2010) destacam que os nomes próprios dos idiomas que usam o alfabeto latino devem ser transferidos para croata com a grafia original (2010, p. 46).

Dado que alguns nomes próprios têm equivalentes na língua croata e outros não e com a intenção da coerência, todos os nomes foram deixados na sua forma original, tanto os nomes das figuras participantes na ação do conto (**exemplo 31.**) como das personagens históricas mencionadas no conto (**exemplo 33.**). Além disso desta maneira os leitores não esqueceriam que a ação ocorre na Castela. Traduzimos só o nome do *Enforcado*, porque este nome é derivado do substantivo comum e é importante para a compreensão da ação (**exemplo 32.**)

Exemplo 31.

senhora Dona Leonor de Lara, senhor Don Alonso de Lara, senhor Don Rui de Cardenas

gospođa Dona Leonor de Lara, gospodin Don Alonso de Lara, gospodin Don Rui de Cardenas

Exemplo 32.

O Enforcado – Obješenik

Exemplo 33.

Um outro problema com os nomes próprios estrangeiros é a sua declinação. Os nomes estrangeiros que terminam em **-o** átono (Alonso) são declinados como os nomes croatas com essa desinência: *G Alonsa, D Alonsu*. Os nomes estrangeiros que terminam em **-i** (Rui) são declinados como os substantivos comuns croatas que terminam em **-i**: *G Ruija, D Ruiju* (Babić/Moguš 2010, p. 50) (**exemplo 34.**). Os nomes femininos que terminam numa consoante não são declinados na língua croata: *G Leonor, D Leonor* (**exemplo 35.**). A ortografia croata define *Don* e *Dona* como abreviaturas importadas de outras línguas. As abreviações masculinas não se declinam (*G Don, D Don*) mas as femininas sim (*G Done, D Doni*) (**exemplos 34. e 35.**).

Exemplo 34.

*E ela ergueu também os olhos para **D. Rui**,...*

*I ona podignu oči prema **Don Ruiju**,...*

Exemplo 35.

*...se postava diante da igreja para atirar o coração pelos olhos à **senhora D. Leonor**.*

*...čeka ispred crkve ne bi li pogledom očitovao ljubav **gospođi Doni Leonor**.*

2. Topónimos

Se existem equivalentes na língua-alvo para os nomes geográficos (nomes dos estados, cidades, rios, lagos..), eles devem ser usados. Este foi o caso com o reino **Castela** que em croata se chama **Kastilja**. Portanto, o nome português para este topónimo foi substituído pelo nome croata (**exemplo 36.**).

Exemplo 36.

*...desposara uma menina falada em **Castela** pela sua alvura,...*

*...oženi mladu djevojku na glasu diljem **Kastilje** po svojoj bijeloj puti...*

Outros nomes ficaram na sua forma original porque, para eles, não existe o nome croata; claramente, as regras para a declinação dos nomes estrangeiros foram também aqui aplicadas:

Exemplo 37.

N Segóvia, G Segóvije, D Segóviji

N Cabril, G Cabrila, D Cabrilu

N Astorga, G Astorge, D Astorgi

N Xarama, G Xarame, D Xarami

O nome da igreja, cerro e lagoa que são derivados dos substantivos comuns e trazem também um valor semântico foram traduzidos para a língua croata:

Exemplo 38.

*E entrando na **igreja de Nossa Senhora do Pilar**, ainda no desalinho da sua terrível jornada, ...*

*Ušavši u **crkvu Naše Gospe od Stupa**, još uvijek rastrojen od toga strašnog putovanja, ...*

Exemplo 39.

*...os pilares negros, os madeiros negros do **Cerro dos Enforcados**...*

*...ugleda crne stupove i crne grede **Brežuljka obješenika**...*

Exemplo 40.

*Para além, rebrilhava lívidamente a água morta da **lagoa das Donas**.*

*S druge strane se olovnoplavo sjajale mrtva voda **Jezerca gósipa**.*

TRADUÇÃO INTERPRETATIVA

Às vezes uma tradução literal de certas frases e expressões não resultaria em construções gramaticalmente erradas mas sim estilisticamente muito estranhas ou desajeitadas. Nesses casos é sempre melhor traduzir a frase mais livremente e tentar transferir o sentido da mensagem original ao leitor do texto traduzido. Trata-se de pequenas mudanças conceituais feitas para que as frases, desusadas e atípicas para a língua-alvo, não incomodem o leitor. Normalmente o tradutor opta por uma tradução interpretativa no caso da específica configuração sintática e semântica da frase da língua-fonte. Por outras palavras, algumas frases devem ser parafraseadas e reformuladas para que apareçam mais naturais fluentes ao leitor da língua-alvo. Finalmente, o objetivo da tradução é transferir para a outra língua o sentido e a mensagem e não só as palavras.

No **exemplo 41.**, se a frase tivesse sido traduzida literalmente, as palavras soariam muito ásperas, desajeitadas e estranhas na língua croata. Era necessário ajustar a frase à língua croata. Ainda mais, a palavra „divinizado“ (**exemplo 42.**) não pode ser traduzida literalmente para o croata porque este termo não se enraizou no léxico da língua croata. Podemos tentar criar um neologismo derivado do adjectivo mas também ele soaria de forma estranha e distrairia o leitor croata.

Aqui são apresentados uns exemplos da tradução interpretativa, ou seja, de uma tradução mais livre:

Exemplo 41.

*...novo morador nas velhas casas do arcediago, constantemente se atravessava no adro, se postava diante da igreja **para atirar o coração pelos olhos à senhora D. Leonor.***

*...novi stanar u staroj kući arhiđakona, stalno prolazi preko trga i čeka ispred crkve **ne bi li pogledom očitovao ljubav gospođi Doni de Lara.***

Exemplo 42.

*O moço cavaleiro não entrou na igreja, com piedoso receio de não prestar à sua Madrinha divina a atenção, que decerto lhe roubaria toda aquela que era só humana, mas **dona já do seu coração, e nele divinizada.***

*Mladi vitez ne uđe u crkvu zbog pobožnog straha da svojoj divnoj kumi neće pokloniti pažnju koju bi mu svu zasigurno ukrala ona, koja, iako bijaše samo ljudsko biće, **već postade vladarica i božica njegovog srca.***

ESTILO DO AUTOR

1. Adjectivos

Os adjectivos e a colocação do adjectivo desempenham um papel muito importante na obra de Eça de Queiroz. Ele sabia „quão expressivo e rico o efeito da colocação certa do adjectivo pode ser“ (Guerra da Cal 1981, p. 189). Paralelamente procurava através do adjectivo apoiar a harmonia musical da frase (Guerra da Cal 1981, p. 189). Podemos dizer que o adjectivo na sua obra é um elemento musical e rítmico da frase. Como para Eça a harmonia musical da frase era um dos pilares fundamentais da oração, essa classe gramatical foi sempre o primeiro plano da sua obra. Para isso, infringiu todas as antigas normas de ordenação da prosa portuguesa (Guerra da Cal 1981, p. 189). Hoje falamos sobre o „posicionamento do adjectivo queiroziano“ que flexibilizou as estruturas tradicionais (Guerra da Cal 1981, p. 189). Foi uma revolução que Eça fez. Quando usava dois adjectivos para descrever um substantivo, designavam sempre duas realidades - objetiva e subjetiva, física e emocional, abstracta e concreta (**exemplo 43.**). Esta acumulação de adjectivos servia como a intensificação da frase, como a sugestividade. Muitas vezes usava com um substantivo dois, três ou mais adjectivos que eram antepostos, pospostos ou uma combinação deles (**exemplo 44. e exemplo 45.**). Adjectivos isolados, separados por vírgulas, Eça usava para criar cortes na frase, destacando-os ostensivamente do resto (Guerra da Cal 1981, p. 191) (**exemplo 46.**). Seguem alguns exemplos:

Exemplo 43.

a) Adjetivação binária

*D. Alonso recolheu então a casa com passos **arrastados e envelhecidos**.*

*Don Alonso se tada **otegnutim i postaralim** koracima vrati u kuću.*

Exemplo 44.

b) Substantivo com dois adjectivos – um anteposto e outro posposto

*...com a promessa do **encantador** jardim **aberto**...*

*...zbog obećanja o **čarobnom** vrtu **otvorenom** samo za njega...*

Exemplo 45.

c) Acumulação dos adjectivos

...primeiro clarão, amarelo e lânguido, da Lua-cheia, ainda escondida...

...uzdizaše se prva žuta i slaba svjetlost još uvijek skrivenog punog mjeseca...

Exemplo 46.

d) Adjetivo isolado

...e aqueles braços fechados se lhe abrem, largos e nus,...

...te zatvorene ruke mu se otvaraju, široke i nage,...

2. Advérbio de modo

Com a obra de Eça de Queiroz a classe lexical de advérbio começa a mostrar uma grande vitalidade estilística (Guerra da Cal 1981, p. 198). Eça considerava que o advérbio é uma palavra de grande utilidade rítmica e musical. Muitas vezes o advérbio assume funções de atributo e a sua ação atinge o sujeito e o objecto (Guerra da Cal 1981, p. 199) (**exemplo 47.**). Eça deriva-os de adjectivos, então nesse procedimento trata-se também de um tipo de transposição, de transmutação adverbial do adjectivo ou sujeito (Guerra da Cal 1981, p. 199). Por meio de advérbio Eça transfere características que pertencem exclusivamente ao sujeito ou adjectivo (Guerra da Cal 1981, p. 205) (**exemplo 47.**). Para atinigrir a musicalidade da frase, muitas vezes Eça acumula advérbios um após o outro por causa da repetição do sufixo *-mente* (**exemplo 48.**). Um outro procedimento que Eça usa é a aliança advérbio-adjectivo (**exemplo 49.**). Em princípio trata se de dois adjectivos, dos quais o primeiro será transformado num advérbio (Guerra da Cal 1981, p. 209). As formas convencionais de superlativação (*tão, muito, assaz*, etc., ou com os sufixos *-íssimo, -érrimo*) Eça substitui por advérbios de modo, que produz uma impressão pitoresca e serve como o intensificador da frase (Guerra da Cal 1981, p. 213) (**exemplos 50. e 51.**). O advérbio aparece também muitas vezes em antítese significativa com o verbo. Isto provoca surpresa ao leitor (Guerra da Cal 1981, p. 214). As imagens contraditórias estabelecem uma impressão cômica e grotesca (**exemplo 52.**).

Exemplo 47.

a) Advérbio com a função de atributo do sujeito ou objecto

*...quando soube que D. Rui já não esperava no adro a senhora D. Leonor, nem **rondava amorosamente** os muros do palacete,...*

*...kada uvidje da Don Rui više ne iščekuje Donu Leonor na trgu crkve, niti **zaljubljeno kruži** oko zidova palače,...*

Exemplo 48.

b) Acumulação dos advérbios

*...caindo de tão alto **pesadamente, inertemente**, como um fardo!*

*...pavši **teško i tromo** poput snopa s velike visine.*

Exemplo 49.

c) Aliança advérbio-adjectivo

*...com a mão na cintura, a face **risonhamente erguida**...*

*...držéći ruku na struku, lica **nasmiješenog i podignutog** prema prozoru...*

Exemplo 50.

d) O superlativo do advérbio

*...porque nunca D. Rui conhecera **noite mais fundamente adormecida e muda**.*

*...jer nikada do tada Don Rui ne doživje **uspavaniju i tišu noć**.*

Exemplo 51.

*Aquela noite era **esplêndidamente** sua...*

*Ova noć bijaše **veličanstveno** njegova...*

Exemplo 52.

e) O advérbio como elemento antitético do verbo

*...o senhor de Lara arrancou do cinto um punhal, que lhe agitou junto à face, **rugindo surdamente**...*

*...gospodin de Lara izvuče iz pojasa bodež i zamahnu njime pored njezinog lica, **potiho režeći**...*

3. Outras figuras de estilo

Na sua obra Eça usava muitas figuras de estilo e cultivava uma rica expressão linguística. Aqui são mencionados só alguns exemplos:

Exemplo 53.

Ironia

Beatas embiocadas, com grossos rosários negros, enfiavam gulosamente para a igreja.

Zakukuljenih glava pobožne vjernice s golemim crnim kronicama koračahu jedna za drugom proždrljivo prema crkvi.

Exemplo 54.

Oximoro

*Numeroso povo de Segóvia se juntara já no Cerro, pasmando para o **maravilhoso horror**...*

*Brojno stanovništvo Segóvije već se okupi na brežuljku i preneraženo promatraše **čudesan užas**...*

Exemplo 55.

Jogo de palavras

*aquela aparição mortal, de quem não sabia o **nome** nem a **vida**, e só que por ela daria **vida** e **nome**...*

*...zbog ove smrtnice, čiji mu **ime** i **život** ne bijahu znani, ali za koju bi dao i **život** i **ime**,...*

Exemplo 56.

Uso de sinónimos

*E imediatamente, **numa ansiosa agitação**, bradando, tropeçando contra as portas,...*

*...**mučno uznemiren**, vičući i zapinjući o vrata,...*

Exemplo 57.

Hipálage (figura de estilo que consiste em associar a uma palavra uma particularidade que pertence semanticamente a outra palavra da mesma frase)

*...escutar o homem que desmontava, ofegante, e logo lhe dava **novas apressadas**.*

*...pozorno ga slušajući dok bi silazio s konja, još zadihan, te mu prenosio **užurbane novosti**.*

Exemplo 58.

Metáfora

*...que nem o ciúme mais imaginador de culpas poderia achar manchas naquela **pura neve**.*

*...da čak niti najmaštovitija ljubomora ne bi mogla pronaći mrlju na toj **snježnobijeloj čednosti**.*

Exemplo 59.

Hipérbole

*Esperou **sôfregamente** à porta, entre os mendigos...*

***Požudno** je iščekivaše ispred vrata, među prosjacima...*

Exemplo 60.

*D. Alonso insistia, **fitando vorazmente** o intendente.*

Don Alonso ustrajaše, uprijevši pritom lakomo pogled u nadstojnika.

O estilo indirecto livre

Um dos empregos principais do imperfeito na prosa queiroziana relaciona-se com o chamado „estilo indirecto livre“ ou „estilo vívido“ (Guerra da Cal 1981, p. 236). O estilo pode descrever-se como uma mistura do discurso directo e indirecto. A narração do narrador e os pensamentos, monólogos e as frases das personagens não são claramente separados através dos verbos declarativos como *dizer, responder, confirmar, afirmar, perguntar* etc.. Deste modo, o texto ganha vivacidade e evita a repetitiva utilização destes verbos. Podemos dizer que ele coloca as personagens a falar ou a pensar sem recorrer ao diálogo ou ao monólogo.

Conclusão

Neste trabalho foram apresentadas a tradução e a análise da tradução do conto *O Defunto* de Eça de Queiroz. A análise contém problemas e dúvidas enfrentados durante o trabalho e é dividida em níveis lexical, gramatical e fonológico, em tradução interpretativa e estilo literário específico de Eça de Queiroz. Esta análise mostrou que a tradução é um processo muito exigente e desafiante e que o tradutor deve possuir um bom e amplo conhecimento de ambas as línguas (fonte e alvo) e da cultura, civilização, história, geografia, costumes etc. de ambas as comunidades linguísticas. Portanto, para uma tradução bem sucedida não bastam o conhecimento da gramática e um dicionário. Além disso, o tradutor de textos literários tem de ter um alto grau de compreensão da expressão artística e conhecer bem as particularidades e o estilo do autor traduzido e depois transmiti-los para a língua-alvo. Muitos fatores linguísticos e extralinguísticos devem ser tomados em consideração. O tradutor pode ser visto como uma ponte entre as diferentes culturas e comunidades linguísticas, um mediador entre as duas línguas. A coisa mais importante na tradução é transmitir a mensagem e não só traduzir literalmente o texto porque este tipo de tradução pode confundir e deixar uma impressão estranha ao leitor. Uma das qualidades mais importantes do texto traduzido é a fluência, ou seja, o leitor não deve ter a impressão de que lê um texto traduzido e de que as expressões não correspondem à estrutura da língua-alvo. Nesta tradução foi também um desafio transferir o estilo literário de Eça de Queiroz. Ele é um dos autores mais importantes da literatura portuguesa e possui uma expressão muito rica e peculiar, marcada por muitas figuras do estilo, formas verbais estilisticamente marcadas, jogos de palavras, metáforas, frases longas, desvios de gramática e ortografia etc.. Portanto, o objetivo e o desafio principal foi preservar todas as características do estilo queirosiano o mais fielmente possível.

Referências bibliográficas

Literatura primária

Contos / Obras de Eça de Queiroz - Fixação do texto e notas de Helena Cidade Moura. Lisboa: Livros do Brasil

Literatura secundária

BABIĆ, Stjepan, MOGUŠ, Milan (2010): *Hrvatski pravopis: usklađen sa zaključcima Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga

BARIĆ, Eugenija, et al. (1990): *Gramatika hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga

BASSNETT, Susan, LEFEVERE, André (1998): *Constructing cultures: essays on literary translation*. Clevedon: Multilingual Matters

CUNHA, Celso, CINTRA, Luís F. Lindley (1996): *Nova Gramática do Português Contemporâneo*. Lisboa: Edições Joao Sá da Costa

GOJMERAC, Mirko (1995): *Prevođenje ili dizajniranje teksta?*. U J. Mihaljević Djigunović, Neda Pintarić (org.), *Prevođenje: suvremena strujanja i tendencije*. Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku

GUERRA DA CAL, Ernesto (1981): *Língua e Estilo de Eça de Queiroz*. Coimbra: Livraria Almedina

IVIR, Vladimir (1984): *Teorija i tehnika prevođenja*. Sremski Karlovci: Centar „Karlovačka gimnazija“ Sremski Karlovci

PAVLOVIĆ, Nataša (2015): *Uvod u teorije prevođenja*. Zagreb: Leykam international d.o.o.

TEŽAK, Stjepko, BABIĆ, Stjepan (1992): *Gramatika hrvatskoga jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Zagreb: Školska knjiga

Websites:

O Dicionário Priberam da Língua Portuguesa (DPLP)

<https://www.priberam.pt/DLPO/>

Infopédia - o serviço da Porto Editora

<http://www.infopedia.pt/>